

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Установа адукацыі “Віцебскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”
Кафедра беларускага мовазнаўства

БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)

Метадычныя рэкамендацыі

*Віцебск
ВДУ імя П.М. Машэрава
2019*

УДК 811.161.3'276.6:34(076.5)

ББК 81.411.3-55я73

Б43

Друкуецца па рашэнні навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”. Пратакол № 7 ад 28.10.2019.

Складальнік: дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства ВДУ імя П.М. Машэрава, кандыдат філалагічных навук, дацэнт **В.Э. Зіманскі**

Р э ц е н з е н т :

дацэнт кафедры агульнага і рускага мовазнаўства ВДУ імя П.М. Машэрава, кандыдат філалагічных навук, дацэнт *Т.П. Слесарава*

Б43 **Беларуская мова (прафесійная лексіка) :** метадычныя рэкамендацыі / склад. В.Э. Зіманскі. – Віцебск : ВДУ імя П.М. Машэрава, 2019. – 58 с.

Выданне змяшчае практычны, кантрольны і даведачны матэрыял па дысцыпліне. Адрасавана студэнтам юрыдычных спецыяльнасцей завочнай формы атрымання адукацыі. Можа быць выкарыстана студэнтамі дзённай формы атрымання адукацыі, а таксама работнікамі праваахоўнай сферы.

УДК 811.161.3'276.6:34(076.5)

ББК 81.411.3-55я73

© ВДУ імя П.М. Машэрава, 2019

ЗМЕСТ

УВОДЗІНЫ	4
ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ	7
ПЕРАЛІК СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ	9
ПРАМЕЖКАВЫ І ВЫНІКОВЫ КАНТРОЛЬ	9
ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ	10
ТЭМАТЫКА ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ	11
Месца беларускай мовы ў сістэме агульнашкільнага і нацыянальнага адукацыйнага працэсу	11
Беларуская навуковая тэрміналогія	13
Функцыянальныя стылі маўлення	16
Культура прафесійнага маўлення	20
САМАСТОЙНАЯ ПРАЦА	22
ДАВЕДАЧНЫ МАТЭРЫЯЛ	29
ТЭКСТЫ ДЛЯ ПЕРАКЛАДУ	36
ПЫТАННІ ДА ЗАЛІКУ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ “БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)”	42
РУСКА-БЕЛАРУСКІ СЛОЎНІК ЮРЫДЫЧНЫХ ТЭРМІНАЎ (АБАВЯЗКОВЫ ТЭРМІНАЛАГІЧНЫ МІНІМУМ)	44

УВОДЗІНЫ

Беларуская мова (прафесійная лексіка) – дысцыпліна, якая дапамагае студэнтам далучыцца да багаццяў нацыянальнай культуры, сфарміраваць камунікатыўна развітую асобу, здольную наладжваць зносіны на роднай мове ў прафесійнай сферы, перакладаць і рэферываць прафесійна арыентаваныя і навуковыя тэксты, весці дзелавую дакументацыю, выступаць з навуковымі паведамленнямі і публічнымі прамовамі і інш. Вучэбная праграма па дысцыпліне “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” прызначана для выкарыстання на першай ступені вышэйшай адукацыі ў межах цыкла сацыяльна-гуманітарных дысцыплін і скіравана на замацаванне і паглыбленне ведаў студэнтаў на ўсіх моўных узроўнях, выяўленне спецыфікі беларускай мовы, авалоданне навуковай тэрміналогіяй адпаведна выбранай прафесіі, уменне карыстацца тлумачальнымі, перакладнымі і спецыяльнымі слоўнікамі і дапаможнікамі. З улікам таго, што ў Беларусі ў якасці дзяржаўнай выступае не толькі беларуская, але і руская мова, у выкладанні курса значная ўвага павінна ўдзяляцца супастаўленню і выяўленню адрозненняў абедзвюх моў.

Авалоданне высокай моўнай культурай спрыяе не толькі лагічнасці, выразнасці, дакладнасці маўлення студэнтаў, але і садзейнічае выхаванню граматычных спецыялістаў – прадстаўнікоў розных сфер дзейнасці. Студэнты, якія рыхтуюцца да працы ў розных галінах эканомікі, навукі і культуры, павінны найперш быць арфаграфічна пісьменнымі, валодаць тэрміналагічнай лексікай пэўнай галіны, а таксама мець высокі ўзровень маўленчай культуры. Менавіта таму курс «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» уведзены на нефілалагічных факультэтах з мэтай садзейнічаць развіццю вуснай і пісьмовай мовы студэнтаў розных спецыяльнасцей – будучых спецыялістаў. Такім чынам, праграма курса «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» накіравана на засваенне і прафесійнае прымяненне беларускай навуковай тэрміналогіі, выпрацоўку ў студэнтаў уменняў правільна ўспрымаць розную інфармацыю на беларускай мове, а таксама дакладна і асэнсавана выказваць любую думку, спрыяць павышэнню грамадскага прэстыжу беларускай літаратурнай мовы як мовы тытульнай нацыі ў Рэспубліцы Беларусь.

У межах курса «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» неабходны для забеспячэння тэм дысцыпліны моўны матэрыял, на базе якога ажыццяўляюцца ўсе віды маўленчай дзейнасці, вызначатца паводле будучай спецыяльнасці студэнтаў УА “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”.

Патрабаванні да засваення вучэбнай дысцыпліны. У выніку вывучэння дысцыпліны студэнт павінен:

Ведаць:

- сістэму лексічных, граматычных і стылістычных сродкаў беларускай мовы;
- поўны набор прафесійнай лексікі па абранай спецыяльнасці;
- тэрміналагічныя слоўнікі і даведнікі па адпаведных сферах навукова-прафесійнай дзейнасці;
- паходжанне і гістарычнае развіццё беларускай літаратурнай мовы;
- асноўныя нормы сучаснай беларускай мовы;
- спецыфіку лексічнага складу беларускай мовы, яго характарыстыку паводле сферы выкарыстання;
- ролю мовы і маўлення ў працэсе сацыяльных зносін;
- функцыі беларускай мовы як асноватворнага кампанента нацыянальнай культуры;
- месца і ролю беларускай мовы ў славянскай і еўрапейскай супольнасці народаў і моў;

- асновы справаводства і дакументацыі на беларускай мове;
- адметныя рысы афіцыйна-дзелавога і навуковага стыляў;
- сутнасць паняццяў “спецыяльная лексіка”, “тэрмін”, “тэрміналогія”, “прафесійная лексіка”, “наменклатурныя назвы”;
- гістарычнае фарміраванне беларускай тэрміналогіі;
- асаблівасці і тэндэнцыі станаўлення тэрміналогіі на сучасным этапе развіцця беларускай мовы;
- практыку выкарыстання сучаснай беларускай тэрміналогіі.

Умець:

- самастойна складаць афіцыйна-справаводчыя дакументы на беларускай мове;
- перакладаць тэксты спецыяльнага зместу з рускай мовы на беларускую і наадварот;
- карыстацца рознымі відамі слоўнікаў беларускай літаратурнай мовы і іншай даведчанай літаратуры па беларускай мове;
- падтрымаць гутарку на беларускай мове (у першую чаргу па сваёй спецыяльнасці);
- граматычна карыстацца вуснай і пісьмовай мовай;
- адэкватна ўспрымаць прафесійныя тэксты і навуковую галіновую інфармацыю;
- перакладаць, анатаваць і рэферыраваць прафесійна арыентаваныя тэксты;
- складаць і весці на беларускай мове дзелавую дакументацыю, рыхтаваць навуковыя і публічныя выступленні і г.д.;
- выконваць тэсты і тэставыя заданні, якія садзейнічаюць замацаванню вучэбнага матэрыялу;
- выконваць практычныя заданні па беларускай фанетыцы, арфаэпіі, арфаграфіі, граматыцы;
- працаваць з беларускамоўнымі тэкстамі па спецыяльнасці і складаць такія тэксты;
- ажыццяўляць камунікацыю на беларускай мове ў спецыяльнай сферы.

Умець характарызаваць:

- лексічныя групы;
- асаблівасці тэрміналагічнай лексікі;
- асаблівасці функцыянальных стыляў;
- асаблівасці навуковага і афіцыйна-справавога стылю і сферы іх функцыянавання;
- тэксты розных жанраў, свядома карыстаючыся моўным матэрыялам адэкватна стылю, мэце, сітуацыі і тэме выказвання;
- стылістычныя нормы адэкватна сітуацыі прафесійных або справавых зносін.

Умець аналізаваць і інтэрпрэтаваць:

- з’явы гістарычнага білінгвізму, яго прычыны і наступствы;
- асаблівасці беларуска-рускага і руска-беларускага білінгвізму;
- моўную палітыку дзяржавы ў гістарычным кантэксце;
- моўную сітуацыю ў Рэспубліцы Беларусь на сучасным этапе;
- спецыяльныя, агульнанавуковыя і сацыяльна-палітычныя тэксты на беларускай мове.

Набыць навыкі:

- эфектыўных маўленчых паводзін у розных сітуацыях прафесійных і справавых зносін;
- карыстацца моўнымі сродкамі беларускай мовы ў практычнай дзейнасці;

- адэкватна перакладаць навуковыя, спецыяльныя тэксты з рускай мовы на беларускую і наадварот, улічваючы стылістычную прыналежнасць і асаблівасці лексіка-граматычнай пабудовы тэксту;
- кампрэсіі і разгортвання навуковай інфармацыі, анатавання і рэферавання;
- пісьмовага афармлення справавых дакументаў і лістоў;
- падрыхтоўкі і правядзення публічных выступленняў, дзелавых гутарак;
- талерантных моўных паводзін ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму.

Валодаць:

- арфаэпічнымі, лексічнымі, граматычнымі, стылістычнымі і іншымі нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- спецыяльнай лексікай (тэрміналогіяй) па абранай спецыяльнасці;
- асноўнымі моўнымі ўніверсальямі і спецыфічнымі паняццямі беларускай мовы;
- уяўленнямі аб месцы і ролі мовы ў грамадстве, у сістэме сацыяльна-гуманітарных ведаў, у культуры;
- навыкамі культуры маўлення.

У адпаведнасці з мэтамі і прынцыпамі сацыяльна-гуманітарнай падрыхтоўкі студэнт павінен набыць наступныя **сацыяльна-асобасныя кампетэнцыі:**

- кампетэнцыі культурна-вартаснай і асобаснай арыентацыі;
- кампетэнцыі грамадзянскасці і патрыятызму;
- кампетэнцыі сацыяльнага ўзаемадзеяння;
- кампетэнцыі камунікацыі;
- кампетэнцыі зберажэння здароўя;
- кампетэнцыі самаўдасканалення.

Студэнт павінен развіць і ўдасканаліць наступныя **метапрадметныя кампетэнцыі:**

- валоданне метадамі сістэмнага і параўнальнага аналізу;
- сфарміраванасць крытычнага мыслення;
- уменне працаваць у камандзе;
- валоданне навыкамі праектавання і прагназавання;
- сфарміраванасць асобных якасцей: самастойнасць, адказнасць, арганізаванасць, мэтанакіраванасць, а таксама матывацыйна-каштоўнасная арыентацыя;
- уменне вучыцца, пастаянна павышаць кваліфікацыю.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

МОДУЛЬ 1

Уводзіны ў дысцыпліну “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”

Прадмет і задачы курса, яго месца ў сістэме сацыяльна-гуманітарных навук, сувязь з іншымі дысцыплінамі. Асноўныя тэрміны і паняцці курса.

Роля дысцыпліны ў фарміраванні і развіцці сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных кампетэнцый выпускнікоў ВНУ.

Месца беларуская мовы

ў сістэме агульнаадукацыйных і нацыянальных каштоўнасцей

Мова і сацыум. Функцыі мовы ў грамадстве. Агульныя звесткі пра мову і яе паходжанне. Беларуская мова сярод іншых моў свету.

Беларуская мова – найважнейшы элемент нацыянальнай культуры, аснова нацыянальнай ідэнтыфікацыі. Паходжанне беларускай мовы і асноўныя этапы яе развіцця. Старабеларуская літаратурная мова XIV – XVI ст. Дзяржаўны статус беларускай мовы ў Вялікім Княстве Літоўскім. Нацыянальна-моўная палітыка Рэчы Паспалітай і яе вынікі. Новая (сучасная) беларуская мова XIX – пачатку XX ст. Беларуская літаратурная мова ў часы Расійскай імперыі ва ўмовах адсутнасці беларускай дзяржаўнасці. Развіццё і функцыянаванне беларускай літаратурнай мовы ў XX – пачатку XXI ст. Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах білінгвізму.

Беларуская навуковая тэрміналогія

З гісторыі беларускай навуковай тэрміналогіі і тэрмінаграфіі. Перыяды развіцця беларускай навуковай тэрміналогіі. Асноўныя прынцыпы выпрацоўкі беларускай навуковай тэрміналогіі ў 20 – 30-я гг. XX ст. Крыніцы фарміравання беларускай тэрміналогіі. Роля жывой народнай мовы ў складанні і развіцці беларускай тэрміналагічнай лексікі. Беларуская навуковая тэрміналогія на сучасным этапе.

Лексічная сістэма беларускай мовы. Спецыяльная лексіка як частка лексічнай сістэмы беларускай літаратурнай мовы. Тэрміны, іх спецыфічныя асаблівасці. Паняцце тэрміналогіі і тэрмінасістэмы. Галіновыя тэрміналагічныя сістэмы. Прафесіяналізмы. Агульныя і адрозныя рысы тэрмінаў і прафесіяналізмаў. Наменклатурныя назвы (номены), іх адрозненне ад тэрмінаў.

Класіфікацыя тэрмінаў. Тэрміны-сінонімы, іх тыпы. Тэрміны-антонімы, іх тыпы. Аманімічныя ўнутрымоўныя і міжнавуковыя тэрміны. Структурная характарыстыка тэрмінаў. Словы-тэрміны (невыворныя, вытворныя, складаныя, абрэвіятуры), тэрміны-словазлучэнні (свабодныя і несвабодныя), сімвалы-словы. Лексіка-граматычная характарыстыка тэрмінаў: тэрміны-назоўнікі, тэрміны-прыметнікі, тэрміны-дзеясловы, тэрміны-прыслоўі, тэрміны-лічэбнікі. Уласныя назоўнікі ў структуры тэрмінаў.

Тэрміны паводле паходжання. Асноўныя прычыны запазычвання тэрмінаў. Асваенне іншамоўных тэрмінаў беларускай мовай.

Асаблівасці словаўтварэння беларускай тэрміналогіі. Спосабы і сродкі ўтварэння тэрмінаў. Лексіка-семантычны спосаб. Тэрміналагізацыя і дэтэрміналагізацыя. Уласналексічны спосаб. Марфалагічны (суфіксальны, нульсуфіксальны, прэфіксальны, прэфіксальна-суфіксальны) спосаб. Аснова- і словаскладанне. Складанасуфіксальны спосаб. Абрэвіяцыя. Спосаб апелятывацыі, ці пераход уласных імёнаў у тэрміны. Марфалага-сінтаксічны спосаб. Сінтаксічны спосаб.

Сувязь тэрміналогіі з фразеалогіяй. Пераход тэрміналагічных і прафесійных адзінак у фразеалагізмы.

Звесткі з гісторыі беларускай тэрмінаграфіі. Тэрміналагічная лексікаграфія 20 – 30-х, 50 – 80-х, 90-х гадоў XX ст. і нашага часу.

Слоўнікі беларускай мовы, іх тыпы. Тэрміналагічныя слоўнікі і даведнікі, іх прызначэнне і функцыі. Сістэма падачы тэрмінаў у тлумачальных і перакладных слоўніках, у слоўніках іншамоўных слоў. Электронныя тэрміналагічныя слоўнікі.

МОДУЛЬ 2

Функцыянальныя стылі маўлення

Паняцце функцыянальнага стылю. Сістэма стыляў сучаснай беларускай мовы. Класіфікацыя функцыянальных стыляў (кніжныя: навуковы, афіцыйна-справавы, публіцыстычны, мастацкі – і размоўны), сфера іх выкарыстання і адметныя рысы. Узаемапранікненне стыляў.

Мова справавой сферы і яе асаблівасці

Афіцыйна-справавы стыль, яго асноўныя рысы (пераважна пісьмовая форма функцыянавання, уніфікаванасць і стандартызаванасць мовы дакументаў, дакладнасць фармулёвак, лагічнасць маўлення, экспрэсіўная нейтральнасць, монасемічнасць лексікі).

Моўныя сродкі афіцыйна-справавога стылю (шырокае выкарыстанне наменклатурных назваў, пашыранасць аддзяяслоўных назоўнікаў, у тым ліку з прэфіксам *не-*, ужыванне назваў асобы паводле сацыяльнага становішча і сферы дзейнасці ў форме мужчынскага роду, абмежаванае выкарыстанне займеннікаў, пашыранасць інфінітыва, спецыфіка дзеяслоўнага кіравання, расшчапленне выказніка, рэгламентацыя парадку слоў у сказе, канструкцыі са складанымі злучнікамі і адыменнымі прыназоўнікамі. Выкарыстанне безасабовых канструкцый).

Віды афіцыйна-справавых тэкстаў (заява, даверанасць, аўтабіяграфія, дакладная запіска, тлумачальная запіска, кантракт, справавыя пісьмы і інш.), правілы іх напісання і афармлення.

Кампазіцыя афіцыйна-справавых тэкстаў. Загаловак і іншыя рэквізіты як элементы тэксту службовага дакумента. Роля клішыраваных выказаў у арганізацыі тэксту службовых дакументаў.

Асаблівасці перакладу на беларускую мову навуковых і афіцыйна-справавых тэкстаў. Стварэнне ўласных афіцыйна-справавых тэкстаў.

Мова навукі і яе асаблівасці

Навуковы стыль, яго асноўныя рысы (падрыхтаванасць маўлення, пераважна яго пісьмовая форма ў выглядзе маналогу, лагічная паслядоўнасць выказвання, сцісласць пры інфарматыўнай насычанасці зместу).

Моўныя сродкі навуковага стылю (насычанасць тэрмінамі, перавага абстрактнай лексікі, пераважнае ўжыванне назоўнікаў, пашыранасць формы роднага склону, асаблівая функцыя займенніка *мы*, шырокае выкарыстанне дзеепрыметнікаў і дзеепрыслоўяў, пашыранасць складаназалежных сказаў з аднароднымі членамі, пабочнымі словамі і ўстаўнымі канструкцыямі, сродкі лагічнай сувязі паміж сказамаі і інш.).

Паняцце аб падмове навук: матэматыкі, хіміі, эканомікі, права і г.д. Рэальны слоўнік кожнай падмowy.

Жанры і кампазіцыя тэкстаў навуковага стылю

Жанравая разнастайнасць навуковага стылю (артыкул, даклад, рэферат, анатацыя, рэзюмэ і інш.), агульныя патрабаванні да іх напісання і афармлення.

Кампазіцыя пісьмовага навуковага тэксту і вуснага выступлення, іх афармленне. Рубрыкацыя навуковага тэксту. Абзац як структурная адзінка тэксту. Цытаты і спасылкі, іх афармленне.

Праца з навуковымі тэкстамі: пераклад на беларускую мову, рэферыраванне і анатаванне, падрыхтоўка ўласных навуковых тэкстаў.

МОДУЛЬ 3

Культура прафесійнага маўлення

Мова і маўленне. Прафесійна арыентаванае маўленне.

Паняцце культуры маўлення. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення: правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, чысціня, багацце (разнастайнасць), лаканічнасць, дарэчнасць, выразнасць маўлення.

Правільнасць маўлення і моўныя нормы. Тыпы моўных нормаў. Нарматыўнасць і варыянтнасць.

Арфаэпічныя нормы беларускай літаратурнай мовы і прычыны іх парушэння. Асаблівасці беларускага літаратурнага вымаўлення ў параўнанні з рускім (на прыкладзе тэрмінаў).

Акцэнталагічныя нормы беларускай літаратурнай мовы. Акцэнталагічныя памылкі ў сферы спецыяльнай камунікацыі.

Арфаграфічныя нормы беларускай літаратурнай мовы. Асаблівасці правапісу тэрмінаадзінак.

Словаўтваральныя нормы беларускай літаратурнай мовы. Парушэнні словаўтваральных нормаў беларускай мовы (на прыкладзе тэрмінаў).

Марфалагічныя нормы беларускай літаратурнай мовы. Асноўныя нормы ўжывання назоўнікаў, прыметнікаў, лічэбнікаў, займеннікаў, прыслоўяў, дзеясловаў і дзеяслоўных формаў у сферы спецыяльнай камунікацыі. Адхіленні ад марфалагічнай нормы.

Сінтаксічныя нормы беларускай літаратурнай мовы. Адрозненні ў будове некаторых словазлучэнняў у беларускай і рускай мовах. Тыповыя парушэнні сінтаксічных нормаў беларускай мовы.

Тэхніка і выразнасць вуснага маўлення (голас і маўленчае дыханне, дыкцыя, інтанацыя і інш.). Асноўныя стылі маўлення.

Узаемадзеянне вербальных і невербальных (жэсты, міміка, рухі) сродкаў маўленчай дзейнасці педагога.

Падрыхтоўка да публічнага выступлення. Асноўныя якасці-паказчыкі паспяховага выступлення. Маўленчы этыкет і культура зносін.

ПЕРАЛІК СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

№ п/п	Сродак дыягностыкі
1	Вуснае апытанне на практычных занятках
2	Кантроль выканання практычных заданняў
3	Вуснае выказванне на прафесійную і агульнагуманітарную тэмы
4	Пісьмовыя творчыя работы (кантрольны пераклад з рускай мовы спецыяльных тэкстаў, кантрольны вусны і пісьмовы пераказ і рэферыраванне тэкстаў розных стыляў, стварэнне ўласных тэкстаў навуковага і афіцыйна-справавога стыляў)
5	Выкананне тэставых заданняў
6	Падрыхтоўка тэрміналагічнага слоўніка па спецыяльнасці і адказ у вуснай ці пісьмовай форме (слоўнікавы тэрміналагічны дыктант)
7	Падрыхтоўка рэфератаў

ПРАМЕЖКАВЫ І ВЫНІКОВЫ КАНТРОЛЬ

Вуснае выказванне на прафесійную і агульнагуманітарную тэму студэнт рыхтуе самастойна. Аб'ём выказванне – 4 хвіліны вуснай прамовы (прыкладна адна старонка А4 тэксту).

Аб'ём кантрольнага спецыяльнага тэксту для перакладу (тэкст падбірае выкладчык) – каля 130 слоў (1200 знакаў з прабеламі). Можна скарыстаць тэксты для перакладу, змешчаныя ў гэтым дапаможніку

Аб'ём слоўнікавага тэрміналагічнага дыктанта – 30 слоў на выбар выкладчыка. Для дыктанта можна выкарыстаць словы з руска-беларускага слоўніка юрыдычных тэрмінаў, якія складаюць абавязковы тэрміналагічны мінімум (змешчаны ў канцы дапаможніка).

Ацэнка вучэбных дасягненняў студэнта на ўсіх этапах дыягностыкі па дысцыпліне праводзіцца па дзесяцібальнай шкале. Формай выніковага кантролю з'яўляецца залік. Прамежкая і выніковая ацэнка ведаў, уменняў і навыкаў студэнтаў (“залічана”) выводзіцца з ацэнак выніковага кантролю па модулях і ажыццяўляецца згодна з патрабаваннямі, выкладзенымі ў Пэраліку практычных уменняў і навыкаў студэнтаў на экзаменах і заліках па мовазнаўчых дысцыплінах (зацверджаны на пасяджэнні кафедры беларускага мовазнаўства); захоўваецца на кафедры беларускага мовазнаўства.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Азарка, В.У. Беларуская мова: спецыяльная лексіка / В.У.Азарка, А.С.Васілеўская, М.М.Круталевіч. – Мінск, 2004.
2. Багамолава, А.М. Стылістыка і культура беларускага маўлення: падручнік / А.М. Багамолава, Г.К. Семянькова. – Мінск, 2017.
3. Беларуская мова. Прафесійная лексіка. Сацыяльна-гуманітарныя навукі: вучэб. дапам. для студэнтаў устаноў выш. адукацыі / М. Р. Прыгодзіч [і др.]; пад рэд. М. Р. Прыгодзіча, У. І. Куліковіча. – Мінск, 2015. – 260 с.
4. Беларуская мова. Прафесійная лексіка: дапаможнік / Д.В. Дзятко [і інш.]; пад агул. рэд. Д.В. Дзятко. – Мінск, 2013.
5. Венідзіктаў, С.В. Беларуская мова. Юрыдычная лексіка: вучэбны дапаможнік для курсантаў і студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па юрыдычных спецыяльнасцях / С.В. Венідзіктаў, С.І. Даніленка. – Мінск, 2019.
6. Капейко, Т.В. Лексіка-семантычны спосаб тэрмінаўтварэння / Т.В.Капейко. – Магілёў, 2007.
7. Каўрус, А. Дакумент па-беларуску / А.Каўрус. – Мінск, 1994.
8. Каценка, А.В. Беларуская мова. Юрыдычная лексіка: вучэбны дапаможнік для курсантаў і студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па юрыдычных спецыяльнасцях / А.В. Каценка, В.К. Мароз. – Мінск, 2018.
9. Лапкоўская, А.М. Беларуская мова (прафесійная лексіка): вучэб. дапам. / А.М.Лапкоўская. – Гродна, 2009.
10. Лепешаў, І.Я. Практыкум па беларускай мове / І.Я. Лепешаў, Г.М. Малажай, К.М. Панюціч; пад рэд. Г.М.Малажай. – Мінск, 2010.
11. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А.Плотнікаў, Л.А.Антанюк. – Мінск, 2003.
12. Смольская, Т.М. Беларуская мова: юрыдычная лексіка / Т.М.Смольская, Л.У.Хрышчановіч. – Мінск, 2016.
13. Юрыдычны энцыклапедычны слоўнік. – Мінск, 1992.

ТЭМАТЫКА ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ

МЕСЦА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў СІСТЭМЕ АГУЛЬНАЧАЛАВЕЧЫХ І НАЦЫЯНАЛЬНЫХ КАШТОЎНАСЦЕЙ

Пытанні

1. Канцэпцыі паходжання беларускай мовы.
2. Дзяржаўны статус старабеларускай мовы ў ВКЛ.
3. Гістарычны ўплыў польскай і рускай моў на развіццё беларускай мовы.
4. Асноўныя этапы рэфармавання беларускай мовы ў XX ст.
5. Развіццё і функцыянаванне беларускай літаратурнай мовы ў пачатку XXI ст.

Заданні

1. Назавіце прычыны таго, што беларуская нацыянальная мова ў адрозненне ад нацыянальных моў народаў Еўропы, склалася прыкладна на стагоддзе пазней — у канцы XIX — пачатку XX стст. У адказе спашліцеся на азначэнне тэрміна “нацыя”.

Нацыяй называецца ўстойлівая этнасацыяльная супольнасць людзей з агульнай гістарычнай тэрыторыяй, мовай, культурай, а таксама высокім узроўнем этнічнай самасвядомасці.

2. Параўнайце змест двух артыкулаў: № 2 у Законе «Аб мовах у Беларускай ССР» (1990 г.) і № 17 у Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь (1996 г.) – і адкажыце, як змяніўся статус рускай мовы.

Артыкул 2. Дзяржаўная мова, іншыя мовы ў Беларускай ССР.

У адпаведнасці з Канстытуцыяй (Асноўным Законом) Беларускай ССР дзяржаўнай мовай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі з’яўляецца беларуская мова.

Беларуская ССР забяспечвае ўсебаковае развіццё і функцыянаванне беларускай мовы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця.

Беларуская ССР забяспечвае права свабоднага карыстання рускай мовай як мовай міжнацыянальных зносін народаў Саюза ССР.

Беларуская ССР праяўляе дзяржаўны клопат аб свабодным развіцці і ўжыванні ўсіх нацыянальных моў, якімі карыстаюцца насельнікі Беларусі.

Артыкул 17. Дзяржаўнымі мовамі ў Рэспубліцы Беларусь з’яўляюцца беларуская і руская мовы.

3. Прачытайце цытату са Статута ВКЛ 1588 г.

А писар земский маеть по-руску литерам и словы рускими все листы, выписы и позвы писати, а не иишым языком и словы (1-ы параграф 4-га раздзела).

Адкажыце, чаму беларуская мова ў перыяд ВКЛ называлася *рускі́й язык*? Параз-важайце, чаму менавіта ў XIX ст. узнікла неабходнасць выпрацоўкі і замацавання новай назвы – беларуская мова.

4. Прачытайце і адкажыце, чаму Янка Купала параўноўвае мову з сонцам.

Развіце думку паэта.

Для мовы, гэтай выразіцелькі душы і думак чалавека, не патрэбна ні скіпетраў, ні каронаў, як не патрэбна для сонца якога-небудзь яшчэ пазалочанага абручча, рамак. Сонца само па сабе адна аздобнасць – і золата, і брыльянт. Таксама і мова якога-небудзь народа есть для яго і скіпетрам, і каронай, яго нічым не апаганенай аздобнасцяй.

5. Вызначце і запішыце лексічнае значэнне прыметніка *родны*, пацвярджаючы свой адказ аргументамі з выказвання Аляксандра Ельскага.

Родная мова ў дакладным значэнні ёсць самая любімая спадчына нацыі: праз яе

найлягчэй пранікнуць у душу нацыі, закрануць пачуцці праясніць розум, падштурхнуць адпаведную думку. Заклікаць да дзеяння, змагацца са страсцямі, ствараць дабрачыннасці.

6. Перакладзіце пісьмова на беларускую мову выказванне К. Паўстоўскага

По отношению каждого человека к своему языку можно совершенно точно судить не только о его культурном уровне, но и о его гражданской ценности. Истинная любовь к своей стране немыслима без любви к своему языку. Человек, равнодушный к родному языку, – дикарь. Он вредоносен по самой своей сути потому, что его безразличие к языку объясняется полнейшим безразличием к прошлому, настоящему и будущему своего народа.

7. Паразважайце пра месца беларускай мовы ў сістэме нацыянальных і сусветных каштоўнасцей.

Самаправерка

I. Адкажыце на пытанні.

1. Чаму мову лічаць сацыяльнай з’явай?
2. Што такое «другая сігнальная сістэма»?
3. Чым літаратурная мова адрозніваецца ад дыялектнай?
4. Якія функцыі выконвае мова ў грамадстве? Якая функцыя мовы лічыцца асноўнай?
Раскрыце змест гіпотэзы гукапераймання, гіпотэзы выклічнікаў і працоўнай тэорыі, якія тлумачаць з’яўленне і развіццё мовы ў грамадстве. Назавіце асноўныя канцэпцыі паходжання беларускай мовы. Чым забяспечваўся дзяржаўны статус беларускай мовы ў ВКЛ? Як сказаліся на развіцці сучаснай беларускай мовы працэсы паланізацыі і русіфікацыі?
5. Раскрыце асноўныя кірункі моўных рэформ савецкага часу. Якія заканамернасці назіраюцца ў развіцці і функцыянаванні беларускай літаратурнай мовы ў пачатку XXI стагоддзя?
6. Чаму мову лічаць сацыяльнай з’явай?
7. Што такое «другая сігнальная сістэма»?
8. Чым літаратурная мова адрозніваецца ад дыялектнай?
9. Якія функцыі выконвае мова ў грамадстве? Якая функцыя мовы лічыцца асноўнай?
10. Раскрыце змест гіпотэзы гукапераймання, гіпотэзы выклічнікаў і працоўнай тэорыі, якія тлумачаць узнікненне і развіццё мовы ў грамадстве.
11. Назавіце асноўныя канцэпцыі паходжання беларускай мовы.
Чым забяспечваўся дзяржаўны статус беларускай мовы ў ВКЛ?
12. Як сказаліся на развіцці сучаснай беларускай мовы працэсы паланізацыі і русіфікацыі?
13. Раскрыце асноўныя кірункі моўных рэформ савецкага часу.
14. Якія заканамернасці назіраюцца ў развіцці і функцыянаванні беларускай літаратурнай мовы ў пачатку XXI стагоддзя?

II. Выберыце правільны варыянт адказу.

1. Функцыя мовы, якая перадае эмацыянальны стан чалавека:
 - а) камунікатыўная;
 - б) экспрэсіўная;
 - в) эстэтычная.
2. Беларуская мова належыць да:
 - а) славянскай групы моў індаеўрапейскай моўнай сям’і;
 - б) раманскай групы моў індаеўрапейскай моўнай сям’і;
 - в) балцкай групы моў індаеўрапейскай моўнай сям’і.

3. Паўднёваславянская моўная група – гэта мовы:
- беларуская, руская, украінская;
 - балгарская, сербская, харвацкая, македонская, славенская;
 - польская, чэшская, славацкая верхнялужыцкая, ніжнялужыцкая.
1. Называльная функцыя мовы праяўляецца ў наступных словах:
- той, хто, гэта, мы;
 - душа, розум, сіла;
 - тады, не, а, у.
2. Беларуская мова паводле паходжання ўваходзіць у групу:
- заходнеславянскіх моў;
 - усходнеславянскіх моў;
 - паўднёваславянскіх моў.
3. Дзяржаўныя мовы ў Рэспубліцы Беларусь:
- беларуская і руская;
 - руская і беларуская;
 - беларуская.

БЕЛАРУСКАЯ НАВУКОВАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ

Пытанні

- Гісторыя развіцця беларускай навуковай тэрміналогіі.
- Асаблівасці беларускай юрыдычнай тэрміналогіі.
- Тыпы слоўнікаў. Тэрміналагічныя слоўнікі і даведнікі, іх роля і месца ў лексіграфічнай сістэме беларускай мовы.
- Тэрміналагічная лексіграфія 20-30-х і 80-90-х гадоў XX ст.

Заданні

1. Перакладзіце на беларускую мову наступныя тэрміны, што абазначаюць асобу паводле прафесіі, сферы дзейнасці, утваральнага дзеяння.

Владелец, укыватель, пользователь, наниматель, получатель, основатель, распостранитель, заверитель, посетитель, расхититель, попуститель, нарушитель, содержатель.

Словы для даведак:

Наведвальнік, раскрадальнік, карыстальнік, патуральнік, наймальнік, атрымальнік, заснавальнік, парушальнік, паспаўсюджвальнік, завяральнік, утрымальнік, уладальнік, укывальнік.

2. Вызначце спосаб словаўтварэння дадзеных тэрмінаў:

Прэлюдыя, спагнанне, тлумачэнне, бяздзейнасць, хабарніцтва, пакаранне, бандытызм, злачынства, выманьванне, генацыд, уласнасць, грабёж, дэзерцірства, дэкрывіналізацыя, дзеянне, дыспазіцыя, правіннасць, самагубства, затрыманне, заканадаўства, укывальніцтва, банкруцтва, згвалтаванне, індывідуалізацыя, выканаўца, тлумачэнне, кваліфікацыя, клептаманія, канвенцыя, кантрабанда, крывіналістыка, крывіналогія, легкадумнасць, ілжэпрадпрымальніцтва, пазбаўленне, махлярства, наркаманія, парушэнне, нядбайнасць, бессвядомасць, неданясенне.

3. Складзіце сказы с наступнымі тэрмінамі:

Страхаўшыч, пайшыч, узломчыч, падзёнычыч, ацэнычыч, перакупшыч, скупшыч, здзельшыч, плацельшыч, падпольшыч, прагульшыч.

4. Вызначце і запішыце крыніцу запазычання слоў.

Акадэмія, казан, маёнтак, кошт, аташэ, халва, хакей, капрычыя, дыялектыка, шлагбаум, бокс, арба, бібліятэка, атэстат, саксаул, літара, семінар, акорд, майстар,

дузль, вандроўка, лікёр, мічман, качарга, архіпелаг, джунглі, сінус.

5. Падбярыце беларускія адпаведнікі да дадзеных слоў. Запішыце.

Аўтограф, камфартабельны, эскіз, манархія, эпізод, матэль, хобі, шафёр, лайнер, абрэвіатура, авацыя, іронія, фрагмент, анархія, дыспут.

6. Спішыце, падкрэсліце словаўтваральную аснову ў тэрмінах, утвораных ад спрадвечна беларускіх слоў.

Скарбнік, аўдытар, выдаткі, аўкцыён, даведка, маёмасць, баніфікацыя, найміт, інатэка, брокер, спадчыннік, клірынг, маркетынг, спажывецкая вартасць, асабовы склад, менеджмент, рэфракцыя, сертыфікат, прыбытак.

7. Запішыце па 5-7 правазнаўчых тэрмінаў, якія ўтвораны з дапамогай наступных запазычаных сродкаў анты-, інтэр-, -ізм-, -лог, -логія. Раствлумачце іх значэнне.

8. Адкажыце, да якой галіны навукі адносяцца прыведзеныя тэрміны і тэрміналагічныя словазлучэнні.

- 1) Культура – сукупнасць культурных каштоўнасцей, арыентаваных на задавальненне духоўных патрэб і створаных (пераўтвораных) у выніку дзейнасці чалавека або цесна звязаных з ёй.
- 2) Культурная дзейнасць па адраджэнні, захаванні, ахове, вывучэнні, папулярызаванні, выкарыстанні і распаўсюджанні культурных каштоўнасцей, эстэтычным выхаванні, мастацкай і культуралагічнай адукацыі, арганізацыі культурнага адпачынку (вольнага часу) насельніцтва.
- 3) Культурныя каштоўнасці чалавека або цесна звязаныя з яго дзейнасцю матэрыяльныя аб'екты і нематэрыяльныя праяўленні творчасці чалавека, якія маюць мастацкае, гістарычнае, навуковае або іншае значэнне.
- 4) Дзяржаўная палітыка ў галіне культуры – комплекс мер, якія прымаюцца дзяржаўнымі органамі Рэспублікі Беларусь па развіцці і распаўсюджванні культуры; дзейнасць па стварэнні, аднаўленні, захаванні, фінансавым, матэрыяльна-тэхнічным, кадравым, інфармацыйным, арганізацыйным, прававым і іншым забеспячэнні культурнай дзейнасці.
- 5) Аб'екты культурнай інфраструктуры – будынкі, пабудовы, памяшканні, прызначаныя для ажыццяўлення і забеспячэння культурнай дзейнасці.

9. Размяркуйце і запішыце тэрміны па групам у залежнасці ад спосабу словаўтварэння.

Спаганне, тлумачэнне, хабарніцтва, пакаранне, бандытызм, злачынства, уласнасць, дзеянне, правіннасць, затрыманне, заканадаўства, банкруцтва, згвалтаванне, індывідуалізацыя, выканаўца, тлумачэнне, неданясенне, дэкрывіналізацыя, крыміналістыка, крыміналогія, легкадумнасць, ілжэпрадпрымальніцтва, пазбаўленне, махлярства, наркаманія, нядбайнасць, непрытомнасць, парушэнне.

10. Патлумачце значэнне наступных паронімаў.

Асабісты-асабовы, дысцыплінаваны-дысцыплінарны, узбуджэнне-узбуджанасць, факультатыўны-факультэцкі, эфектыўны-эфектны.

11. Прывядзіце прыклады слоў, якія адносяцца да юрыдычнай тэрміналогіі. Прааналізуйце іх паходжанне і склад.

12. Складзіце вуснае паведамленне на тэму "Хуліганства".

Самаправерка

I. Адкажыце на пытанні.

1. Што называецца тэрмінам? Чым тэрміны адрозніваюцца ад прафесіяналізмаў?

2. Пералічыце галоўныя асаблівасці тэрміна.

3. Як называецца сукупнасць тэрмінаў пэўнай галіны навукі? Назавіце значэнне паняцця “тэрміналогія”.
 4. Назавіце асноўныя шляхі ўтварэння тэрмінаў у беларускай мове.
 5. Раскрыце адрозненні агульнаўжывальных слоў-тэрмінаў і вытворных слоў-тэрмінаў.
 6. Пералічыце моўныя сродкі ўтварэння вытворных тэрмінаў.
 7. З якіх моў найчасцей адбываецца запазычванне тэрмінаў?
 8. Назавіце прадуктыўныя спосабы словаўтварэння ў тэрміналогіі.
- Прывядзіце прыклады.
9. Якія асаблівасці развіцця беларускай навуковай тэрміналогіі можна выдзеліць на сучасным этапе?
 10. Назавіце асноўныя тыпы слоўнікаў і тэрміналагічных даведнікаў.

II. Выберыце правільны варыянт адказу.

1. Спецыяльная лексіка адносіцца:
 - а) да агульнаўжывальнай лексікі;
 - б) лексікі абмежавальнага ўжывання.
2. Уласна беларускія словы ўзніклі ў перыяд:
 - а) агульнаславянскага моўнага адзінства;
 - б) існавання ўсходнеславянскай мовы;
 - в) фарміравання і развіцця самастойнай беларускай мовы.
3. Арфаграфічныя слоўнікі адносяцца:
 - а) да лінгвістычных слоўнікаў;
 - б) энцыклапедычных слоўнікаў.
4. Тэрмін – гэта:
 - а) словы, характэрныя для навуковых прац па розных галінах ведаў, выкарыстоўваюцца ўсімі падстылямі навуковага стылю;
 - б) словы або словазучэнні, якія з’яўляюцца дакладнымі абазначэннямі спецыяльных паняццяў навукі, тэхнікі, вытворчасці;
 - в) спецыяльныя словы і выразы, якія ўжываюцца ў маўленні прадстаўнікоў пэўных прафесій.
5. Самым распаўсюджаным спосабам словаўтварэння тэрмінаў з’яўляецца:
 - а) сінтаксічны спосаб;
 - б) марфалагічны спосаб;
 - в) семантычны спосаб.

"Мова – матэрыял душы, у мове жыве індывідуальнасць таго, хто гаворыць, – яго розум, тэмперамент, характар, культура. І усё гэта не проста жыве, а дейнічае, прымаючы форму моватворчае сілы. Калі моватворчыя сілы выходзіць за рамкі сярэдняй нормы, тады мы маем справу з мастаком слова" (Уладзімір Калеснік)

6. У прыведзеным тэксце да спрадвечна беларускай лексікі адносяцца:
 - а) мова, душа, розум;
 - б) тэмперамент, характар, культура;
 - в) спрадвечна беларуская лексіка ў гэтым тэксце адсутнічае.
7. Да агульнаславянскай лексікі ў гэтым тэксце адносяцца:
 - а) матэрыя, рамкі, справа;
 - б) жыць, сіла, слова;
 - в) агульнаславянская лексіка ў гэтым тэксце адсутнічае.
8. Да ўласна беларускай лексікі ў гэтым тэксце адносяцца:
 - а) прымаць, выходзіць, мець;

- б) моватворчы, справа, дзейнічаць;
 - в) уласна беларуская лексіка ў гэтым тэксце адсутнічае.
9. Да запазычанай лексікі ў гэтым тэксце адносяцца:
- а) індывідуальнасць, норма. Культура;
 - б) мова, душа, сіла;
 - в) запазчаная лексіка ў гэтым тэксце адсутнічае.

III. Падрыхтуйцеся да слоўнікава дыктанта па юрыдычнай тэрміналогіі.

ФУНКЦЫЯНАЛЬНЫЯ СТЫЛІ МАЎЛЕННЯ

Пытанні

1. Паянцце функцыянальнага стылю.
2. Сістэма стыляў сучаснай беларускай мовы. Класіфікацыя функцыянальных стыляў.
3. Жанравае багацце функцыянальных стыляў беларускай мовы.
4. Афіцыйна-справавы стыль, яго жанры, кампазіцыя і моўныя асаблівасці.
5. Навуковы стыль, яго жанры, кампазіцыя і моўныя асаблівасці.

Заданні

1. Запоўніце табліцу.

Стыль	Сфера выкарыстання	Мэта зносін	Стылёвыя рысы	Моўныя сродкі	Асноўныя віды тэкстаў
Мастацкі					
Публіцыстычны					
Навуковы					
Афіцыйна-справавы					
Размоўны					

2. Вызначце, да якога стылю адносіцца тэкст. Назавіце яго адметныя асаблівасці.

Першае, што захачелася выпісаць: "Честолюбие несовместимо с уединением. Слава и покой не могут ужиться под одной крышей".

Думаў спачатку чытаць усё па рад, але пасля двух-трох разделаў павяло на выбарку, што цікавейшае. Бо ж і нялегка дый нецікава бясконца лазіць з тэксту у каментарыі, каб лепш зразумець той далёкі час. Далёкі і агромністы, таямнічы.

"Я ведаю толькі тое, што я нічога не ведаю". А пасля таго, як гэта было падумана і сказана, чалавецтва назапасіла такую процьму культуры, што адчуваеш сябе зусім бездапаможным, каб хочь часткова, сям-так у ёй разабрацца.

.... Дзіўна ды цьмяна думалася над Мантэнем пра тое, як чалавецтва жыве ў слове сваіх найлепшых сыноў, якія нібы свядомы перадаюць адзін аднаму агеньчыкі несмяротнасці, што і мала, і больш пажыўшы як быццам не паміраюць яны – для тых, што былі перад намі, што будуць пасля нас. (Янка Брыль)

3. Прааналізуйце навуковыя тэксты, вызначце іх моўныя асаблівасці.

I. Паскоранасць працэсаў станаўлення беларускай нацыянальнай літаратуры дакладна ілюструе творчы лёс аднаго з заснавальнікаў новай беларускай літаратуры Янкі Купалы. Гэта быў той выключны па сваёй значнасці перыяд, калі слова Паэта, запатрабаванае самім часам, дало выдатныя па сваёй моцы ўзоры звышгарэння, звышаддачы, звышнапружання.

Купала прыйшоў, каб сказаць усяму чалавецтву: звярніце ўвагу на мой народ – старажытны славянскі народ.Загляніце ў душу гэтага народа, паслухайце, якія

дзівосныя легенды і казкі складзены ім, якія непаўторна-самабытныя песні гучаць на яго зямлі, якая прыгожая і мілагучная яго мова!..

Першая публікацыя Янкі Купалы, а гэта і было пачаткам новага этапу беларускай літаратуры, - верш "Мужык", які надрукавала 15 мая 1905 года газета "Северо-Западный край". Частотнасць наступных выданняў паэтычных зборнікаў, паэмаў і драматычных твораў пісьменніка настолькі насычаная, што змушае толькі здзіўляцца таму магутнаму ўздыву, той сіле разняволенага творчага гарэння. У 1908 годзе выходзіць збонік "Жалейка", у 1910 – зборнік "Гусяр" і паэма "Адвечная песня", у 1913 - зборнік "Шляхам жыцця", у 1919 – драма "Раскідане гняздо", у 1922 – зборнік "Спадчына" і інш. Янка Купала паўставаў ідэалагам баларускага Адраджэння пачатку дваццатага стагоддзя. Ён першы выказаў вялікую аб яднаўчую сілу слоў Беларусь, беларусы. Верш "А хто там ідзе?" становіцца нацыянальным песняй-гімнам. У вершах "Сваякам па гутарцы", "Ужо днее", "Свайму народу", "Песня сонцу" паэт гаворыць ужо ад імя шматмільённага народа.

Беларуская літаратура дваццатага стагоддзя фарміравала самабытную сутнасць беларускай нацыі, пашырала і паглыбляла яе самасвядомасць, выяўляла і развівала эстэтычны густ народа.

II. Адною з праблем у разуменні крыніц права з'яўляецца патынне аб навуковых тэрмінах (ці словазлучэннях), з дапамогай якіх можна азначаць знешнія формы выражэння, замацавання і існавання дзеючых у грамадстве і дзяржаве нормаў права, – паводле вобразнага выказвання С.С. Аляксеева, таго афіцыйнага сховішча, носбіта дзеючых нормаў права, з якога людзі "бяруць звесткі пра юрыдычныя нормы" і на якія спасылаюцца правапрымяняльнікі пры вырашэнні прававых па сваім змесце пытанняў і спрэчак. У юрыдычнай навуцы па гэтай праблеме выказваліся самыя розныя, часта супрацьлеглыя думкі і меркаванні, падрабязна разглядаліся і аналізаваліся іх дадатныя і адмоўныя бакі. З найноўшых прац, у якіх усебакова даследуюцца праблема, можна адзначыць працы С.У. Бошна і М.М. Марчанкі.

Сутнасць праблемы выходзіць за межы супрацьпастаўлення паняццяў (тэрмінаў) "крыніца права" і "форма права" ці іх камбінаванага выкарыстання, напрыклад у выглядзе "крыніцы (формы) права". Справа ў тым, што праблематыка крыніц (формаў) права складае толькі частку, хоць і вельмі важную, навуковых вывадаў і палажэнняў, што ўваходзяць у тэорыю пазітыўнага права, у прыватнасці тэорыю праватворчасці, таму што крыніцы (формы) права ўвасабляюць вынікі праватворчай дзейнасці. Разам з тым вынікі праватворчасці – крыніцы (формы) права – адпраўная кропка працэсаў рэалізацыі і прымянення права. Метавіта таму пры выяўленні і вызначэнні гэтых паняццяў (тэрмінаў) трэба мець на ўвазе, што паняцце (тэрмін) крыніцы (формы) права павінна быць прыдатным не толькі для вывучэння працэсаў праватворчасці, але і для даследавання працэсаў рэалізацыі і прымянення права. Так, важна мець на ўвазе, што ў кожнадзённым абыходку адбываецца рэалізацыя і прымяненне права не цалкам, а толькі яго пэўных нормаў – "матэрыяльнага" ўвасаблення дзеючага права. Такім чынам, паняцці і адпаведныя ім тэрміны і словазлучэнні можна дакладна вызначыць і акрэсліць пры сістэмнай распрацоўцы адметнай беларускай канцэпцыі (тэорыі) праватворчасці, крыніц дзеючага беларускага права, тэорыі рэалізацыі і прымянення беларускага права, якія заснаваны на вывучэнні сутнасці, адметнасцей і асаблівасцей нацыянальнага права і нацыянальнай прававой сістэмы і абапіраюцца пры гэтым на асаблівасці рамана-германскай прававой сям'і, улічваюць прававыя традыцыі і гістарычны вопыт развіцця права на Беларусі.

4. Вызначце тып дэфініцый, выкарыстаных у Законе Рэспублікі Беларусь "Аб барацьбе з тэрарызмам".

Для мэтай гэтага Закона прымяняюцца наступныя асноўныя тэрміны і іх азначэнні:

барацьба з тэрарызмам – дейнасць на папярэджанні, выяўленні, спыненні і мінімізацыі вынікаў тэрарыстычнай дзейнасці;

грамадзянін – грамадзянін Рэспублікі Беларусь, замежны грамадзянін або асоба без грамадзянства, калі іншае не агаворана ў гэтым Законе;

зложнік – фізічная асоба, захопленая і (або) якая ўтрымліваецца з мэтай прымусу дзяржавы, арганізацыі або асобных грамадзян учыніць якое-небудзь дзеянне або ўстрымацца ад учынення якога-небудзь дзеяння як умова вызвалення ўказанай асобы;

тэрарызм – учыненне выбуху, падпалу або іншых дзеянняў, што ствараюць небяспеку гібелі людзей, нанясення ім цялесных пашкоджанняў, нанясення ўрон у буйным памеры ці наступлення іншых цяжкіх вынікаў, з мэтай запалохвання насельніцтва, або аказання ўздзеяння на прыняцце рашэнняў дзяржаўнымі органамі, або перашкоды палітычнай ці іншай грамадскай дзейнасці, а таксама пагроза ўчынення ўказаных дзеянняў у гэтых жа мэтах; замах на жыццё дзяржаўнага або грамадскага дзеяча, учынены ў сувязі з яго дзяржаўнай або грамадскай дзейнасцю з мэтай дэстабілізацыі грамадскага парадку, або уздзеяння на прыняцце рашэнняў дзяржаўнымі органамі, або перашкоды палітычнай ці іншай грамадскай дзейнасці, або з помсты за такую дзейнасць; арганізацыя ўчынення на тэрыторыі замежнай дзяржавы выбуху, падпалу або іншых дзеянняў, накіраваных на знішчэнне людзей ці нанясенне ім цялесных пашкоджанняў, разбурэнне ці пашкоджанне будынкаў, збудаванняў, шляхоў і сродкаў зносін, сродкаў сувязі ці іншай маёмасці з мэтай правакацыі міжнародных ускладненняў, вайны ці дэстабілізацыі ўнутранага становішча гэтых дзяржаў, або забойства ці нанясенне цялесных пашкоджанняў дзяржаўным ці грамадскім дзеячам замежных дзяржаў, або нанясенне шкоды іх маёмасці з той жа мэтай.

5. Прачытайце ўзоры анатацыі і вызначце від кожнай: індикатыўная, інфарматыўная, бібліятэчная картка.

Анатацыя 1

Путро, П. Экалогія – з’ява эканамічная / П. Путро // Родная прырода. 1995. № 1. С. 26-49.

У артыкуле разглядаюцца экаамічныя пытанні, звязаныя з выкарыстаннем прыродных рэсурсаў. Асноўная ўвага звернута на працоўную дзейнасць чалавека на зямлі, нарміраванне расходавання вады, стварэнне безадходнай вытворчасці. Рэалізацыя эфектыўных прыродаахоўных функцый на аснове існуючага заканадаўства з’яўляецца актуальнай праблемай.

Артыкул носіць навукова-папулярны характар і разлічаны на шырокае кола чатычоў.

Анатацыя 2

Быстроў, В.В. Крымінальнае права / В.В. Быстроў. Мінск, 1999, 247с.

У падручніку адлюстраваны ідэі і прынцыпы крымінальнага права, якое адпавядае сучаснаму этапу дэмакратычных рэформ у нашай краіне. Гэта і прызнанне прырытэту агульначалавечых каштоўнасцей, і адлюстраванне ў ім спецыфікі беларускай дзяржаўнасці і адпаведнасць крымінальна-прававых забарон умовам пераходу да рыначнай эканомікі і агульнапрызнаным нормам і прынцыпам міжнароднага права.

Для студэнтаў, аспірантаў, выкладчыкаў юрыдычных ВНУ і факультэтаў, супрацоўнікаў праваахоўных органаў і судаў.

Анатацыя 3

Манаграфія па праблемах міжнароднага права. Для практычных работнікаў, а таксама курсантаў, аспірантаў, выкладчыкаў юрыдычных ВНУ.

6. Вусна складзіце тэксты розных стыляў на тэму "Надзвычайнае здарэнне".

Самаправерка

I. Выберыце правільны варыянт адказу.

1. Гутарковы стыль:

а) адносіцца да кніжных стыляў;

б) функцыянуе толькі ў вуснай форме;

в) функцыянуе ў вуснай і пісьмовай формах.

2. Спалучае ў сабе сродкі розных стыляў:

а) публіцыстычны стиль;

б) навуковы стиль;

в) мастацкі стиль.

"МІЖНАРОДНЫЯ ВАЕННЫЯ ТРЫБУНАЛЫ, спецыялізаваныя міжнародныя суды, створаныя краінамі антыгітлераўскай кааліцыі ў 1945-46 гг. для прыцягнення да адказнасці галоўных ваенных злачынцаў фашысцкай Германіі і Японіі, вінаватых у планаванні, падрыхтоўцы і вядзенні Другой Сусветнай вайны, забойствах, катаваннях ваеннапалонных і мірнага насельніцтва акупіраваных дзяржаў

Міжнародны ваенны трыбунал у Нюрнбергу быў заснаваны ў адпаведнасці з Пагадненнем паміж урадамі СССР, ЗША, Вялікабрытаніі і Францыі аб судовым расследаванні і пакаранні галоўных ваенных злачынцаў еўрапейскіх краін ад 8.9.1945. Неад'емнай часткай пагаднення быў статут Міжнароднага ваеннага трыбунала, які вызначаў парадак яго арганізацыі, юрысдыкцыю і функцыі. На Нюрнбергскім працэсе, што праходзіў з 20.11.1945 па 1.10.1946, у якасці суддзяў і галоўных абвінаваўцаў выступалі буйныя юрысты СССР, ЗША, Вялікабрытаніі і Францыі

Да адказнасці па абвінавачванню ў развязванні і вядзенні агрэсіўнай вайны супраць шэрагу еўрапейскіх краін і СССР, у здзяйсненні ваенных злачынстваў былі прыцягнуты 24 нацысты, якія займалі вышэйшыя дзяржаўныя, партыйныя і ваенныя пасады ў Германіі. Паводле прыговору трыбунала, шмат якія з іх былі асуджаны да смяротнай кары і да працяглых тэрмінаў пазбаўлення волі.

Нюрнбергскі працэс меў вялікае значэнне ў практыцы міжнародных зносін, і ўпершыню агрэсія была прызнана цэлым міжнародным злачынствам і ўведзена індыўідуальная крымінальная адказнасць за злачынствы супраць міру і чалавецтва". (Юрыдычны энцыклапедычны слоўнік).

3. Якому стылю адпавядае гэты тэкст?

а) публіцыстычнаму;

б) афіцыйна-дзелавому;

в) навуковому.

4. У прыведзеным тэксце словы *трыбунал, суд, кааліцыя* з'яўляюцца:

а) агульнанавуковымі тэрмінамі;

б) вузкаспецыяльнымі тэрмінамі;

в) прафесійнымі словамі.

5. Які тып утварэння тэрміналагічных словазлучэнняў *спецыялізаваныя міжнародныя суды, антыгітлераўская кааліцыя, мірнае насельніцтва*?

а) сінтаксічны;

б) марфалагічны;

в) семантычны.

6. Навуковы стиль – гэта:

а) сістэма моўных сродкаў, прызначаная для перадачы і захоўвання навуковых ведаў;

б) стиль мовы дакладаў, лекцый, манаграфій, падручнікаў;

в) стиль афіцыйнай, юрыдычнай, канцылярскай сфер.

7. Анатацыя – гэта:

а) кароткі пераказ зместу дакумента або часткі з выкладам асноўных фактычных звестак, неабходных для першапачатковага азнаямлення з дакументам і вызначэння мэтазгоднасці звароту да яго;

б) кароткая характарыстыка арыгінала, якая перадае змест у выглядзе пераліку асноўных пытанняў, часам з крытычнай ацэнкай;

в) навуковы або публіцыстычны твор невялікага памеру у газеце, часопісе.

"БЕЛАРУСЬ, этнічная тэрыторыя беларусаў, скарачанае назва дзяржавы РБ.

Размешчана у вярхоўях Дняпра, Зах.Дзвіна, Нёмана, Зах.Буга і мяжуе з Расіяй, Украінай, Польшчай, Літвой (Летувай) і Латвіяй. Засяленне тэр. Б. пачалося с сярэдняга палеаліту (100-40тыс. г. да н.э.), пра гэта сведчыць знаходкі крамнёвых востраканечнікаў, скрэблаў, адшчэпаў мусцёрскага тыпу каля в. Абідавічы Быхаўскага р-на і інш.” (Энцыклапедыя гісторыі Беларусі)

8.Прыведзены тэкст адносіца:

- а) да навуковага стылю;
- б) мастацкага стылю;
- в) публіцыстычнага стылю;

9.Сферы функцыянавання навуковага стылю:

- а) грамадская, дзяржаўная і вытворчая дзейнасць;
- б) навука, тэхніка, навучальны працэс;
- в) перыядычны друк, грамадскае жыццё;

10.Тып словаўтварэння тэрмінаў *скрэблы, адшчэпы, востраканечнікі*:

- а) марфалагічны;
- б) асноваскладанне;
- в) названыя тэрміны ўтвораны не адным, а двума спосабамі.

II. Падрыхтуйцеся да кантрольнага пісьмовага перакладу тэксту юрыдычнага зместу.

КУЛЬТУРА ПРАФЕСІЙНАГА МАЎЛЕННЯ

Пытанні

- 1. Тэхніка і выразнасць маўлення.
- 2. Голас і маўленчае дыханне, дыкцыя, інтанацыя.
- 3. Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці.
- 4. Маўленчы этыкет і культура зносін.

Заданні

1. Запішыце па-беларуску:

Собственность, судья, ответственность, несовершеннолетний, организованный, бесспорный, наказание, объединение, хозяйственный, договор, общественное воз-действие, доведение до самоубийства, судебное поручение, жилищное законодатель-ство, конституционное право, имущественные преступления, меры сдерживания, ре-шение суда, самодеятельность преступная, незаконное лишение свободы.

2. Пастаўце словы ў дужках у патрэбнай форме, папярэдне пераклаўшы з рускай мовы.

Нядаўна было гэткае (происшествие).

Трэба купіць зімовае (одежда).

Якое ў цябе (вопрос)?

Паўлікава першае (любовь).

У полі ціха шэпча (колосье).

Гэта наш самы справядлівы (судья).

Мне аднекуль знаёмае яго (облик).

Гэта было цікавае (путешествие).

Здароўе – найлепшае (богатство).

3. За 10 хвілін прадумайце і будзьце гатовымі агучыць вусныя даклады (на 3-5 хвілін) па наступных тэмах (на выбар):

- 1. *Этыка маўленчых зносін.*
- 2. *Хітрасці ў спрэчцы.*
- 3. *Судовае красамоўства.*
- 4. *Канцылярызмы, моўная штампы ў маўленні юрыста.*
- 5. *Прыёмы эфектыўнага слухання, кіраванне ўвагай.*
- 6. *Стылі зносінаў.*
- 7. *Нацыянальныя стылі вядзення перагавораў.*

8. *Культура спрэчкі, дыскусіі, палемікі.*
9. *Стылі паводзінаў дзелавых партнёраў у канфліктнай сітуацыі.*
10. *Культура дзелавых тэлефонных перагавораў.*
11. *Паводзіны ў грамадскіх месцах.*
12. *Мастацтва камплімента.*
13. *Правілы ўручэння падарункаў.*
14. *Асаблівасці знешняга выгляду службовай асобы.*
15. *Прычына моўных памылак і камунікатыўных няўдач.*

4. Складзіце словазлучэнні, выкарыстоўваючы выдзеленыя словы. Чаму некаторыя словазлучэнні скласці немагчыма?

Амбіцыя – абгрунтаваная, палітычная, маральная, паступаць дзеля, выйсці з

Альянс – палітычны, вялы, фрагментарны, кавалеры і пяхоты, выгадны, траісты.

Карт-бланш – атрымаць, прадставіць, неабмежаваны.

Дыяспара – скласці, армянская, цыганская, вяртацца з

Франтальны – апрос, накірунак, бок, выпад.

Утрыраваць – падзеі, цяжкасці, праблему, спрэчку.

Эксклюзіўны – торт, мадэль адзення, госьць, выпадак.

Электарат – выбары ў ..., увага, права, пасада.

Віртуальная – рэчаіснасць, магчымасць, задума, рэальнасць.

Самаправерка

I. Адкажыце на пытанні.

1. Акрэсліце розніцу паміж паняццямі “мова” і “маўленне”.
2. Як вы разумееце паняцце “індывідуальнасць маўлення”?
3. Што такое культура маўлення?
4. Назавіце асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення. Раскрыце значэнне кожнай з іх.
5. Што такое тэхніка маўлення?
6. Паводле якіх крытэрыяў робіцца ацэнка тэхнікі маўлення?
7. Якое значэнне для добрай тэхнікі маўлення мае правільнае дыханне?
8. Чым функцыянальна адрозніваюцца вербальныя і невербальныя сродкі камунікацыі?
9. Якія тыпы невербальнай камунікацыі вы ведаеце?
10. Назавіце асноўныя групы норм сучаснай беларускай літаратурнай мовы.
11. Якія моўныя працэсы вызначаюцца лексічнымі нормамаі?
12. На якія тры групы дзеляцца граматычныя нормы?
13. Якія нормы маюць найбольшае практычнае значэнне ў пісьмовай мове?
14. Назавіце асноўныя фанетычныя асаблівасці сучаснай беларускай літаратурнай мовы.
15. Назавіце асноўныя марфалагічныя асаблівасці сучаснай беларускай літаратурнай мовы.
16. У чым праяўляецца культура маўлення падчас публічнага выступлення?
17. З якіх кампізіцыйных частак складаецца любое выступленне? Якія задачы вырашаюцца ў кожнай з іх?
18. На якія этапы дзеліцца дзейнасць па падрыхтоўцы і прамаўленні публічнага выступлення?
19. Па якой схеме праводзіцца якасны аналіз публічнага выступлення?
20. Што такое маўленчы этыкет?
21. Пералічыце асаблівасці маўленчага этыкету юрыста.

II. Падрыхтуйцеся да кантрольнага вуснага выказвання на тэму, звязаную з прафесіяй юрыста (тэма выбіраецца студэнтам самастойна).

САМАСТОЙНАЯ ПРАЦА

1. Перакладзіце на рускую мову.

Акадэмія
Міністэрства ўнутраных спраў
Факультэт
Суловая экспертыза
Крымінальна-выканаўчы
Следча-экспертны
Факультэт права
Факультэт завочнага навучання
Правознаўства

Крымінальнае права
Адміністрацыйнае права
Канстытуцыйнае права
Злачыннасць
Змагацца са злачыннасцю
Папярэджаць злачыннасць
Участковы ўпаўнаважаны
Слелчы
Органы ўнутраных спраў

2. Перакладзіце на беларускую мову.

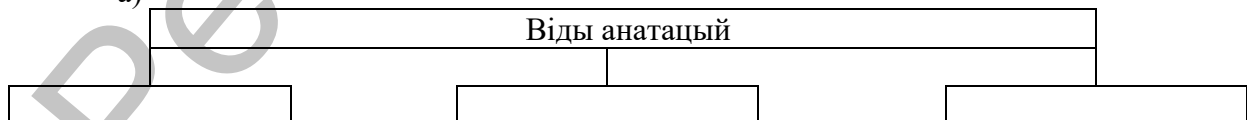
Должностное лицо
Нетрудоспособные иждивенцы
Соучастие
Пособник
Невиновное причинение вреда
Убийство
Изнасилование
Телесное повреждение
Виновный
Кража
Насильственные действия
Тождественные преступления
Правонарушение
Гибель людей
Правила общежития
Взрыв
Безвозмездное изъятие
Безупречное поведение
Беременная женщина
Бликие родственники
В пользу общества
В пределах Республики Беларусь
В соответствии
В течение
Взрывчатые вещества
Взыскание
Взяточничество
Виновный
Вменяемость
Вне пределов
Воздушное пространство
Возмещение морального вреда
Волнение
Воспрепятствование
Восстановление
Вред
Вследствие

Вымогательство
Гражданство
Деловая репутация
Деяние
Добровольно
Должностное лицо
Единообразное и точное применение
Заблуждение
Заболевание
Заведомо
Заклученный
Закреплять
Заработок
Захват заложника
Защита
Защитник
Издевательство
Измена государству
Изобличение
Имущественное и должностное положение
Индивидуально-определенное лицо
Иностранный гражданин
Искажение сведений
Исключительная мера
Исполнитель
Испытательный срок
Истечение срока давности
Истязание
Исчисление срока
Клевета
Конституционный срок
Косвенный умысел
Кража
Насильственные действия
Легкомыслие

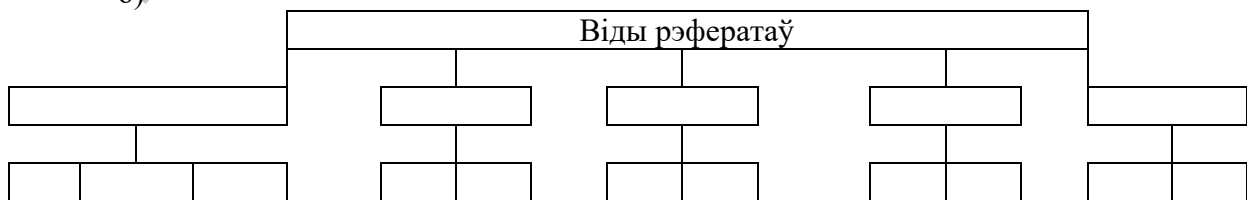
Настоящий кодекс	Побег
Лишние свободы	Поглощение
Небрежность	Деньги
Ложное банкротство	Поджог
Невменяемость	Подстрекатель
Малолетний	Подчиненный
Неотвратимость ответственности	Пожизненное заключение
Мошенничество	Покушение на преступление
Неприкосновенность	Порча имущества
Наблюдение	Последняя
Несовершеннолетний	Пособник
Надзор	Посредством
Нетрудоспособный	Потерпевший
иждивенцы	Предатвратительное заключение
Надругательство	Предатвротительный сговор
Неуважение к обществу	Предвидеть
Наказание	Предостережение
Обоснованно	Предотвратить
Наказуемый	Предусматривать
Общественность	Предыдущее наказание
Наличие	Пренебрежение к общепринятым
Огнестрельное оружие	правилам общежития
Намерение	Препятствие
Опасность	Пресечение
Определять	Престарелы
Освобождение	Пруступление
Организационно-	Преступное посягательство
распределительный	Привлекаться к ответственности
Осквернение зданий	Приказ
Оскорбление	Принудительные меры
Особенная часть	Природная среда
Отправление правосудия	Приспособление
Отсрочка	Продолжительность
Отягчающие обстоятельства	Производство
Охрана	Промежуточный закон
Перечень	Разрушительная сила

3. Запоўніце табліцы.

а)

б)

4. Карыстаючыся прыведзеным алгарытмам, напішыце рэферат. Матэрыялам рэферыравання можа стаць навуковы артыкул ці тэматычная падборка артыкулаў прыважднаўчага характару з навуковых рэцэнзаваных выданняў.

1. Уводная частка рэферата	У артыкуле «...», змешчаным у чаопісе «...» № ... за ...год, разглядаюцца пытанні (праблемы, шляхі, метады)... Аўтар артыкула — вядомы вучоны ... Артыкул называецца (пад назвай) ...		
2. Тэма артыкула, яго агульная ха рактарыстыка	Тэма артыкула – ... (Артыкул на тэму...) Артыкул прысвечаны (тэме, праблеме, пытанню) ... Артыкул уяўляе сабой (абагульненне, пераказ, апісанне, аналіз, агляд) ...		
3. Праблема артыкула	У артыкуле	ідзе гаворка ..., гаворыцца ..., разглядаецца ..., даецца ацэнка (аналіз, пераказ) ...	
	Сутнасць праблемы	зводзіцца (да чаго?), заключаецца (у чым?)	
4. Кампазіцыя артыкула	Артыкул	дзеліцца на ... часткі (-ак), складаецца з ... частак, пачынаецца з ..., заканчваецца ...	
5. Апісанне асноўнага зместу артыкула	Ва ўводзінах	фармулюецца ..., даецца вызначэнне ...	
	У пачатку артыкула	вызначаюцца (выкладаюцца)	мэты задачы
	Агульная характарыстыка	праблемы раздзелаў, частак	артыкула даследавання
	У артыкуле аўтар	ставіць (закранае, асвятляе)	наступныя праблемы
	У асноўнай частцы	даецца	навуковае апісанне
	У артыкуле таксама закранаюцца такія пытанні, як ...		
6. Ілюстрацыя аўтарам сваіх палажэнняў	Аўтар прыводзіць, спасылаецца на	факты, прыклады, лічбы, даныя	якія пацвярджаюць, ілюструюць яго палажэнні
7. Заклучэнне, вывады аўтара	Аўтар	прыходзіць да ... робіць выснову ...	заклучэння ...
	У канцы артыкула падводзяцца вынікі (чаго?) ...		
	На завяршэнне	сцвярджаецца, што ...	
	Сутнасць пададзенага матэрыялу зводзіцца да (наступнага)		
8. Вывады і ацэнкі рэферата	У выніку	можна, неабходна, хацелася б	сказаць... падкрэсліць... адзначыць...

	Такім чынам, у артыкуле	знайшло адлюстраванне ... атрымалі ўсебаковыя асвятленне ...	
	Ацэньваючы працу цалкам, можна сцвярджаць ... Асноўная вартасць работы заключаецца (у чым?) ...		
	Вартасцю, недахопам	працы з'яўляецца ...	
	З тэарэтычнага практычнага	пункту погляду (гледжання)	важна істотна
	Нельга (не) пагадзіцца з ...		

5. Размяркуйце жанры адпаведна стылю ўжывання.

I. Навуковы	1) анатацыя	11) эпіграма
II. Афіцыйна-дзелавы	2) пратакол	12) тэзісы
III. Публіцыстычны	3) фельетон	13) запіска сябруу
IV. Мастацкі	4) рэферат	14) статут
V. Гутарковы	5) частушка	15) даведнік
	6) рэпартаж	16) даверанасць
	7) быліна	17) міф
	8) дагавор	18) пракламацыя
	9) акт	19) даведка
	10) падручнік	20) замова

6. Вызначце стыль, для якога характэрна наступная лексіка:

- 1) прыняць да ведама, ніжэйпадпісаныя, у адпаведнасці з, парадак дня, пералічананае вышэй, за справаздачны перыяд;
- 2) праблематыка пытання, з аднаго боку, варта падкрэсліць, прапарцыяльная залежнасць, можна зрабіць вывад, удзельная вага;
- 3) полымя гронак, сокал ясны, выспела нявеста, разгулялася мяцеліца, заціхаюць далі, рэкрут;
- 4) абяцанка-цацанка, хоць да раны прыкладай, газіроўка, крыў божа, зліняў з урока;
- 5) эстафета пакаленняў, шырокія колы грамадскасці, армія беспрацоўных, культурныя кантакты, мірнае суіснаванне.

7. Вызначце, у якіх словах падкрэсленыя літары абазначаюць націскныя галосныя. Выпраўце варыянты, у якіх націск абазначаны няправільна.

Каменны, выпадак, аб'інелы, атлас(тканіна), далей, статуя, украінец, ласкавы, наведаміць, дзеяч, дачыста, маленькі, як мага, атлас(геаграфія), блукаць, бліжэй, аддалі, сапраўды, мабыць, партэр, жывяце, гуканіс, беларусы, развіты(сказ), дыспансер, метанімія, воддаль, ажына, абы-як, вярба, ганьба, дзьмухаць, вярба, дзе-небудзь, нехаця, адзінаццаць, гліняны, упрысядкі, імя, снегавы садавіна, сакавік, недарма, арышт, гектар, аднастаўны (сказ), маленькі, мысленне, дзівосны, статут, узятлі, жывеце, вышэй, крапіва, метанімія, водсвет, наведаміў, існуе, дзьмухавец, генезіс, прадвесне, буйны (дождж), выразна, мысленне, данізу, прыкрасць, спакваля, гаўбіца, дыспансер, гушчар, фарміраваць, адзінаццаць, акунь, прысмакі старэнькі, спіна, валёнкі, бляхар, выгнанец, рэзюмэ, бліскавіца, цэнтнер, дакалыхаць, інструмент, давідна, весніцы, цікаўны, навокал, прамень, выгнанец, выязны, чатырнаццаць, імя, хабар, дазіметр, выпадак, іначай, фартух, заінець, жалуды, цыган, цагляны, малы,

дзівосны, пісьменства, везці, пасланец, прывід, прысуд, ясакар, прыпуск, няйначай, ніякі, ялавічына, фарфор, спрадвеку, спужаны, унікум, укопаны, страмянны, зэдлік, наўздагон, кітаянка, скеміць, згледзець, аер, зграбіці, нездарма, неруш, промах, воддаль, збажына, знянацку, ганьба, процьма, спацішка, трыціх, колішні, пачуціёвы, зацемна, знарок, беларусы, біягенез, знахар, архідэя, межавы, меланхолія, зерневы, засень, галуб, глыбока, нацянькі, адажыю, небасхіл, негліжэ, адкапаны блажэць, начыста, матрычны, імгла, крапіва, малы, акапаны, адмесці, мысленне, імя, давідна, дакумент, мюзікл, статус статут, кемлівы, куфар, язмін, алфавіт, дыямент, фюзеляж, хіба што, вусы, прывід, экстэрн, спацішка, скарасны, поліфанія, покрыва, полудзень люцэрна, кумыс звечарэць, ерэтык есавул, дэбіт, дэфіс, латуневы, лаянка, на працягу, напаказ, радзімічы, на руку, дэ-факта, арышт, асуджаны.

8. Адзначце словы, у якіх вымаўленне супадае з напісаннем:

Варыянт 1	Варыянт 2	Варыянт 3	Варыянт 4
1) сядзыце;	1) мундзір;	1) смяяцца;	1) радые;
2) цвярдыня;	2) схітрыць;	2) згінуць;	2) схема;
3) студэнцтва;	3) з ім;	3) дэзынфармацыя;	3) кантрасны;
4) выязджаць;	4) узбекскі;	4) футбол;	4) у куртцы;
5) згінаць;	5) не мог;	5) перадатчык;	5) з'езд;
6) дарадца;	6) песня;	6) багдадскі;	6) не хоча;
7) камплектны;	7) палескі;	7) змарнець;	7) расшчодрыцца;
8) змярканне;	8) дажджы;	8) барацьба;	8) на рэчцы;
9) бяз'ядзерны;	9) разьба;	9) выкананне;	9) жардзіна;
10) міжінстытуці.	10) бязмен.	10) стараешся.	10) перадынфарктны.

9. Выпраўце сказы, у якіх дапушчаны памылкі. Запішыце выпраўленыя варыянты.

- 1) *Мой дзядзька працуе загадчыкам бібліятэкі.*
- 2) *Не бядуі ты аба мне.*
- 3) *Міхась быў меншы мяне ростам.*
- 4) *Нечакана ён захварэў сухотамі.*
- 5) *За ўсё, што вы расказалі, я вас так дзякую.*
- 6) *Па сыне не плач ты, матуля.*
- 7) *Здарылася так, што ўрокі не вывучыў з-за ляноты.*
- 8) *Валя пабегла за доктарам.*
- 9) *Горад ведаю добра, больш года праслужыў там.*
- 10) *Маўкліва стаялі пры дарозе тры старых бярозы.*
- 11) *Сыночкі мае! Я ж за шчасцем вас выпраўляла.*
- 12) *Таня толькі пасмяялася над сваім страхам.*
- 13) *У васьмі кіламетрах адсюль у быстры Нёман упадае ціхая рачулка Вуша.*
- 14) *То ж здалося камару, што ён большы за гару.*
- 15) *Зямля сумуе на плузе і на насенні, на жніўнай песні.*
- 16) *Выходзілі дванаццаць малайцоў, выносілі пяцьдзясят два сокалы.*
- 17) *Некалькі разоў Міканор ездзіў у Юравічы за каморнікам, а прыезджаў адзін.*
- 18) *Два высокіх клёна здаваліся сінімі і мокрымі.*
- 19) *Урач Саснова пачала прыём хворых.*
- 20) *Над чулівымі смяяліся: у асяроддзі нелюдзяў цанілася жорсткасць, а не спагядлівасць.*
- 21) *Сотня белых гусей разаслаліся па лузе, як рамонкавы дыван.*
- 22) *Абое прайшлі нялёгка шлях змагання і пакут.*

- 23) Мне любая стэп шырокая.
- 24) Усе чацвёра хлопцаў скончылі школу сёлетняй вясной.
- 25) За дабро, зробленае табе, пастарайся аддзячыць чалавека добром.
- 26) Далёка ў полі чарнеюць тры вялізных разгалістых дубы.
- 27) Большасць прысутных згадзілася з прапановай старшыні сходу.
- 28) У трох кроках ад дарогі пачынаўся малады бярэзнік.
- 29) Шмат хто пускаліся на пошукі чароўнай кветкі.
- 30) На сесіі парламента прынялі тры новых законы.
- 31) Тры браты на адным кані па беламу полю едуць.

10. Укажыце сказы, у якіх дапушчаны сэнсавыя памылкі. Раствлумачце, у чым яны заключаюцца.

1. Пара памяняць навокольны антураж. 2. Ён быў бескарыслівым альтруістам. 3. Цяпер мы будзем супрацоўнічаць на аснове роўнага парытэту. 4. Брыфінг прайшоў даволі бурна і скончыўся праз два дні. 5. Настальгія па радзіме не давала ім спакою. 6. Перад ім паўсталі дзве альтэрнатывы: ісці ці не ісці на лекцыю. 7. Пасля ўрачыстай вячэры быў пададзены аперытыў. 8. Яго меркаванне – гэта даўно ўстарэлы анахранізм. 9. Дазвольце вам уручыць гэты сувенір на памяць! 10. Назвы ўстаноў былі выражаны скарочанымі абрэвіятурамі.

11. Выберыце правільны варыянт:

1. (Рэферы, рэфэрэнт) падбег да месца падзення мяча.
2. Ён быў спецыялістам высокага класа – сапраўдны (профі, прафан).
3. Дадзеныя (манітора, маніторынга) даюць уяўленне аб думках грамадскасці адносна гэтай праблемы.
4. Настойлівасць і працавітасць – важны (факт, фактар) дасягнення поспеху.
5. (Адрасат, адрасант) адправіў карэспандэнцыю своечасова.
6. Гэты (абанент, абанемент) дае вам права на наведванне басейна на працягу трох месяцаў.

12. Падрыхтуйцеся да вуснага суразмоўя па пытаннях:

1. Што такое білінгвізм? Якая асаблівасці беларуска-рускага білінгвізму вы ведаеце?
2. Дайце азначэнне паняццю “моўная інтэрферэнцыя”.
3. Назавіце віды моўнай інтэрферэнцыі.
4. Што такое мова? Як суадносяцца мова і маўленне?
5. Што такое ўнутранае і вонкавае маўленне?
6. У чым розніца паміж вусным і пісьмовым выказваннем?
7. У чым сутнасць камунікатыўнай функцыі мовы?
8. У чым сутнасць намінацыўнай функцыі мовы?
9. У чым сутнасць пазнавальнай функцыі мовы?
10. У чым сутнасць эстэтычнай функцыі мовы?
11. У чым сутнасць экспрэсіўнай функцыі мовы?
12. У чым выяўлення сацыяльная прырода мовы?
13. Якія асаблівасці ўжывання катэгорый роду і ліку назоўнікаў у беларускай мове вы ведаеце?
14. Назавіце асаблівасці 1, 2 і 3 скланенняў назоўнікаў.
15. У якіх выпадках назоўнікі 2 скланення адзіночнага ліку маюць у родным склоне канчатак -у (-ю), а у якім – а (-я)?
16. Як утвараюцца ступені параўнання прыметнікаў?

17. Як змяняюцца кароткія формы прыметнікаў?
18. Раскрыўце асаблівасці скланення лічэбнікаў.
19. Чым адрозніваецца скланенне састаўных колькасных і састаўных парадкавых лічэбнікаў.
20. Як змяняюцца дробавыя і зборныя лічэбнікі?
21. Назавіце разрады займеннікаў.
22. У чым праяўляюцца асаблівасці скланення займеннікаў?
23. Як утвараюцца вышэйшыя і найвышэйшыя ступені параўнання прыслоўяў?
24. Па якіх крытэрыях вызначаецца спражэнне дзеясловаў?
25. Што такое рознаспрагальныя дзеясловы? Прывядзіце прыклады.
26. Якімі асаблівасцямі дзеяслова і прыметніка валодае дзеепрыметнік?
27. Як утвараюцца дзеепрыметнікі прошлага часу?
28. Чым адрозніваюцца поўная і кароткая формы дзеепрыметнікаў?
29. Як утвараюцца дзеепрыслоўі?
30. Назавіце прыёмы самаправеркі правільнасці ўжывання дзеепрыслоўяў.
31. Які асноўныя этапы падрыхтоўкі да публічнага выступлення? Ахарактарызуйце кожны этап.
32. Назавіце асноўныя якасці-паказчыкі паспяховага выступлення.

ДАВЕДАЧНЫ МАТЭРЫЯЛ

Паняцце аб тэрміналогіі

Слова “тэрміналогія” мае два асноўныя значэнні:

- 1) сістэма тэрмінаў адной галіны (навукі, тэхнікі, мастацтва);
- 2) сукупнасць усіх тэрмінаў пэўнай мовы.

Тэрміналогія асобнай навукі – гэта штучна створаная сістэма моўных сродкаў, своеасаблівы лексічны пласт, кожная адзінка якога мае пэўныя абмежаванні для свайго ўжывання.

Сучасная юрыспрудэнцыя мае сваю даволі трывалую, добра замацаваную, навукова і практычна абгрунтаваную тэрміналогію: *суддзя, агляд месца здарэння, адміністрацыйнае права, юрыдычны акт, арышт, вобыск, вочная стаўка, грамадзянства, даведка, жыллёвы кодэкс, сістэма права і г.д.* На працягу усёй гісторыі развіцця фарміраванне беларускай тэрміналогіі адбывалася ва ўмовах узаемадзеяння з іншымі мовамі, у тым ліку і неславянскімі. Гэтым тлумачыцца наяўнасць у беларускай тэрміналогіі як спрадвечна беларускіх слоў (*адмова, адказ, бласлава, галіна*), так і запазычаных (*арышт, арэнда, асартымент, бюджэт*).

Паняцце аб тэрміне і тэрмінасістэме

Тэрмін – гэта спецыяльнае слова ці спалучэнне слоў, якое існуе для дакладнага выражэння спецыяльных паняццяў і абазначэння спецыяльных прадметаў. Напрыклад: *арбітр* – суддзя ў арбітражных, гаспадарчых і тарцейскіх судах; *даверанасць* – пісьмовае ўпаўнаважанне адной асобы (даверніка) іншым асобам (даверанаму, прадстаўніку) для прадстаўніцтва ад яе імя перад трэцімі асобамі.

Асноўныя асаблівасці тэрміна:

1. Дакладнасць (ключавы прынцып тэрміналогіі) – дакладная адпаведнасць слоўнага абазначэння паняццю (*кража – крадзеж, уголовное дело – крымінальная справа, тюремное заключение – турэмнае зняволенне*).

2. Аднозначнасць – суаднясенне адной назвы паняцця з адным значэннем (*спаганне – взысканне, махлярства – мошэнніцтва, цялесныя пашкоджанні – телесныя повреждения, вочная стаўка – очная ставка*).

3. Кароткасць – імкненне да максімальнага скарачэння тэрміна (нярэдка назіраецца злучэнне слоў ці асноў, абрэвіяцыя (*ілжесведчанне, падабаронны, РАУС, КоАП*)).

4. Сістэмнасць – прынцып, які прадугледжвае пры ўтварэнні тэрміна выкарыстанне тыповых словаўтваральных мадэлей (*крымінальны кодэкс – грамадзянскі кодэкс – зямельны кодэкс і г.д., РАУС – УУС – МУС*).

Тэрміналагічная сістэма (тэрмінасістэма) – гэта сукупнасць тэрміналагічных адзінак – тэрмінаў, якім прыпісваецца пэўнае паняцце і якія суаднесены з іншымі найменнямі ў дадзенай галіне навукі (у прыватнасці, юрыдычнай).

Тыпы тэрмінасістэм:

- 1) грамадска-палітычная тэрміналогія;
- 2) гандлёвая тэрміналогія;
- 3) прамысловая тэрміналогія;
- 4) ваенная тэрміналогія;
- 5) мовазнаўчая тэрміналогія;
- 6) тэхнічная тэрміналогія;
- 7) юрыдычная тэрміналогія;
- 8) медыцынская тэрміналогія;

- 9)біялагічная тэрміналогія;
- 10)фізіка-матэматычная тэрміналогія;
- 11)псіхалагічная тэрміналогія;
- 12)спартыўная тэрміналогія;
- 13)музычная тэрміналогія;
- 14)педагагічная тэрміналогія і інш.

У сувязі з тым, што сучаснае правазнаўства мае шмат “прававых” адгалінаванняў (грамадзянскае, адміністрацыйнае, крымінальнае, канстытуцыйнае, фінансавае, гаспадарчае, банкаўскае, жыллёвае, падатковае, працоўнае, экалагічнае права пад.), у кожным праве існуе свая сістэма тэрмінаў, хаця тут шырока выкастоўваюцца і агульнаюрыдычныя тэрміны.

Паходжанне тэрмінаў

У беларускай мове тэрміны ўтвараюцца двума асноўнымі шляхамі: (1) канструяваннем новых слоў або пашырэннем значэння існуючых (уласныя тэрміны); (2) праз запазычванне з іншых моў (запазычаныя тэрміны).

Сярод уласных тэрмінаў вялікую групу ўтвараюць агульнаўжывальныя словы: *палец* (геагр.) – асобная слупападобная скала, цяжкадаступны пік; *поршневы палец* (тэхнічн.) – замацаваная дэталіца у выглядзе акруглага стрыжня.

Вытворныя тэрміны ў беларускай мове ўтвараюцца з дапамогай уласных моўных сродкаў (напрыклад, суфіксы *-ій (-ый)* у хіміі: *мабелій*) або інтернацыянальных сродкаў: слоў з грэчаскай і лацінскай моў (дэфект – ад лац. загана); інтернацыянальнага суфікса (*-ізм-*: *платанізм, дарвінізм*); іншамоўных элементаў кшталту *-лог, -логія* (ад грэч. – слова, вучэнне), *-фон* (ад грэч. – гук); прыставак *анты-, архі-, інтэр-* і інш.

Запазычанне тэрмінаў адбываецца:

- (1) з лацінскай мовы: *арандатор, аўдыт, дэпазіт*;
- (2) з грэчаскай мовы: *арыфметыка, гіпатэнуза, амонім, аналогія*;
- (3) з англійскай мовы: *бартар, бізнес, ваўчар, клірынг, рыэлтар*;
- (4) з нямецкай мовы: *біржа, вэксаль, прыватызацыя, рэнтабельны*;
- (5) з французскай мовы: *акцыя, бюджэт, гарантыя, купюра*;
- (6) з італьянскай мовы: *банк, сальда, фірма*.

Прадуктыўныя спосабы словаўтварэння ў тэрміналогіі

Вылучаюцца тры асноўныя спосабы ўтварэння тэрмінаў: сінтаксічны, марфалагічны, лексічна-семантычны.

Сінтаксічны спосаб – утварэнне тэрмінаў шляхам рознага тыпу спалучэнняў – самы прадуктыўны амаль ва ўсіх галінах навукі і тэхнікі. Найбольшая колькасць тэрмінаў утворана па мадэлях: ”назоўнік+ назоўнік” і “прыметнік+назоўнік”, “назоўнік+прыметнік+назоўнік”: *адміністрацыйнае правапарушэнне, крымінальны кодэкс, вільготнасць наветра, блізкія родныя, генератар пераменнага току і пад.*

Марфалагічны спосаб – утварэнне тэрмінаў з дапамогай словаўтваральных кампанентаў (марфем).

1. Прыставачны, суфіксальны, прыставачна-суфіксальны спосаб: *экстраардынарны, інтэрапаліцыя, даследаванне, акругленне, вылічэнне, міжжрэчка.*

2. Аснова- і словаскладанне: *хранометр, храналогія, гідрастат, відэазаніс, землеўтваральнік, кормаздабыча, архівасховішча.*

3. Складанасуфіксальны: *шматразовы, аднатыпны, вадакачка, фарбацёрка.*

4. Абрэвіяцыя (утварэнне складанаскарочаных слоў шляхам складання назваў першых літар або гукаў некалькіх слоў, цэлага слова і назваў першых літар або гукаў некалькіх слоў, спалучэнне частак слоў або цэлага слова і часткі, цэлага слова і назваў першых літар астатніх слоў, а таксама некаторых іншых спалучэнняў): *ТЭІ* (тэхніка-эканамічная інфармацыя), *бэр* – біялагічны эквівалент рэнтгена, *міні-ЭВМ* (персанальны ЭВМ).

Лексіка-семантычны спосаб звязаны з так званай **тэрміналагізацыяй** агульналітаратурных слоў, якія шляхам пераасэнсавання набываюць новае, тэрміналагічнае значэнне. Гэты спосаб даволі прадуктыўны пры станаўленні беларускай тэрміналагічнай лексікі: *ячмень* (бат.) і *ячмень* (медыц.), *калена* (с.- г.) і *калена* (металург.), *барабан*, *валік*, *вочка* (металург.), *парасонік* просты (бат.).

Існуюць некаторыя асаблівасці юрыдычнага тэксту, якія выклікаюць цяжкасці пры яго семантычнай інтэрпрэтацыі. "Энцыклапедычны юрыдычны слоўнік" выдзяляе юрыдычны тэрмін як элемент юрыдычнай тэхнікі і вызначае юрыдычныя тэрміны як "слоўныя абазначэнні дзяржаўна-прававых паняццяў, з дапамогай якіх вызначаецца і замацоўваецца змест нарматыўна-прававых прадпісанняў дзяржавы". Улічваючы праведзены аналіз, немагчыма пагадзіцца з тым, што гэта азначэнне з'яўляецца дакладным, таму што няма сумнення, што паняцці *спажывец* і *добраахвотнік* з'яўляюцца прававымі, але іх нельга назваць дзяржаўнымі.

У адпаведнасці з палажэннямі "Энцыклапедычнага юрыдычнага слоўніка" юрыдычныя тэрміны дзеляцца на тры групы:

1. Агульныя тэрміны характарызуюцца тым, што яны ўжываюцца ў звычайным сэнсе і яны зразумелы ўсім. Да гэтай групы тэрмінаў адносяцца, напрыклад, *бежанец*, *сведка*, *супрацоўнік*.

2. Спецыяльныя юрыдычныя тэрміны валодаюць асаблівым прававым зместам і зразумелыя толькі спецыялістам у галіне права, напрыклад, *неабходная абарона*, *іскавая даўнасць*. Спецыяльны юрыдычны тэрмін ствараецца заканадаўцам, калі ў агульналітаратурнай мове няма неабходнаснага слова для абазначэння адпаведнага паняцця. Але існуе дастаткова многа разыходжаняў у дыферэнцыяльных прыкметах, якія складаюць значэнне слоў, што робіць цяжкім разуменне тэрмін носбітам мовы. Напрыклад, суаднясенне паміж словамі *беспрацоўны*, *мытня*, *банк*, *бежанец* – як адзінкамі агульнаўжывальнай мовы і як юрыдычнымі тэрмінамі.

3. Спецыяльна-тэхнічныя тэрміны адлюстроўваюць галіну спецыяльных ведаў – тэхнікі, эканомікі, медыцыны. Гэтыя тэрміны павінны быць зразумелымі юрысту, які

з'яўляецца спецыялістам і ў іншай галіне, напрыклад, недабраякаясная прадукцыя, правілы тэхнікі бяспекі.

Існуюць такія асаблівасці юрыдычнай тэрміналогіі, якія абцяжваюць працэс разумення юрыдычнага тэксту звычайным носьбітам мовы. У юрыспрудэнцыі часта няма дакладных дэфініцый тэрмінаў, улічваючы тое, што значэнне тэрміна павінна быць адэкватным паняццю, г. зн. строга адпавядаць аб'ёму выражанага ім паняцця, і сістэмным, г.зн. па магчымасці ўказваць на месца гэтага тэрміна сярод ішных у дадзенай паняццёвай сістэме. Патрабаваннем да тэрміна з'яўляецца тое, каб значэнне аднаго тэрміна не вызначалася з дапамогай іншага, які сам вызначаецца праз першы. У сувязі з гэтым няправільным лічыць тое, што заканадаўства вызначае некаторыя тэрміны праз аднакарэнныя словы і агульныя паняцці. Напрыклад, тэрмін *грамадзянін* вызначаецца праз тэрмін *грамадзянства*, што прынцыпова абцяжарвае многія прававыя адносіны, таму што *грамадзянін, асоба без грамадзянства і замежны грамадзянін* маюць у розных выпадках розныя правы і абавязкі, як, напрыклад, для неграмадзян абмежавана выбарчае права ўступіць у палітычныя грамадскія аб'яднанні.

Падрыхтоўка да публічнага выступлення

Культура маўлення падчас публічнага выступлення праяўляецца найперш у рацыянальнай арганізацыі інфармацыі. Гэта выражаецца ў дакладным выкладанні асноўных ідэй, у канструяванні адносна самастойных інфармацыйных блокаў, паслядоўным іх выкладанні, умелай расстаноўцы лагічных акцэнтаў у працэсе выступлення.

Такім чынам, поспех публічнай прамовы шмат у чым залежыць ад умення яе пісьменна пабудаваць. Правільная кампазіцыя садзейнічае свядомаму і актыўнаму ўспрыянню тэмы і, наадварот, занадта ўскладненая кампазіцыя дэмабілізуе ўвагу слухачоў.

Выступленне будзеца ў адзінстве трох яго кампазіцыйных частак:

1. Уступ.
2. Галоўная частка.
3. Заключэнне.

Задача ўступу – падрыхтаваць аўдыторыю да ўспрыняцця тэмы, звязаўшы яе з ужо вядомымі паняццямі, палажэннямі, з тэмай мінулага выступлення, абудзіць цікавасць прысутных. Уступная частка не павінна быць расцягнута, ускладнена. Гэта можа стварыць бар'ер паміж слухачамі і выступоўцам.

Галоўная частка – самая вялікая і самая адказная ў публічнай прамове. Падрыхтаваўшы аўдыторыю да ўспрыняцця тэмы, аратар павінен пераключыць яе ўвагу на сутнасць выкладаемага пытання і няспынна сачыць, каб аўдыторыя “ішла” за ім.

Заключэнне садзейнічае кароткаму асэнсаванню ўсяго сказанага, падвядзенню вынікаў прамоўленага выступлення.

Увогуле, дзейнасць па падрыхтоўцы і прамаўленні публічнага выступлення прынята дзяліць на этапы.

1. Дакамунікатыўны:
 - 1-а) аналітычная (канцэптуальная) стадыя,
 - 1-б) арыентацыйная (стратэгічная) стадыя,
 - 1-в) тактычная (кампазіцыйная) стадыя,
 - 1-г) рэдакцыйная (карэкціровачная) стадыя.
2. Камунікатыўны.
3. Посткамунікатыўны.

1-а) Аналітычная стадыя характарызуецца тым, што ў працэсе рэалізацыі задумы лектар вызначае і ўдакладняе тэму лекцыі, яе актуальнасць, аналізуе кола пытанняў, выяўляе канструктыўныя пытанні, што складаюць яе ідэйна-змястоўную сутнасць; асэнсоўвае літаратуру і факты рэчаіснасці, выпрацоўваючы ўласную канцэпцыю.

1-б) У арыентацыйнай стадыі лектар пераходзіць ад агульнай канцэпцыі да распрацоўкі стратэгічнага плана выступлення, разлічанага на пэўную аўдыторыю. Менавіта фактар будучай аўдыторыі на гэтым этапе з'яўляецца галоўным арыенцірам. У агульную стратэгію выступлення ўваходзіць і кампазіцыя.

1-в) У тактычнай стадыі адбываецца адбор фактаў, аргументаў, ілюстрацый, выбар спосабаў і прыёмаў, якія актывізуюць мысленчую дзейнасць слухачоў, выбар сродкаў, якія прыцягваюць увагу слухачоў. Гэтая стадыя завяршаецца распрацоўкай агульнага плана і кампазіцыі лекцыі.

1-г) Рэдакцыйны этап звязаны з напісаннем і канчатковай дапрацоўкай тэксту, вычыткай і выпраўленнем недакладна выкарыстаных слоў і выказаў, паўтораў, пошукам найбольш яркіх, дзейсных слоў і выказаў. Вынікам гэтай стадыі і ўсяго дакамунікацыйнага этапу будзе адрэдагаваны і прамоўлены ўслых тэкст выступлення.

2. Камунікацыйны этап – гэта само выступленне, якое абапіраецца на план і іншыя рабочыя матэрыялы. Але разам з тым гэта не чытанне, а менавіта вымаўленне. Мэта – жывая гутарка са слухачамі, усталяванне кантакту, узаемадзеяння, рэалізацыя з дапамогай моўных сродкаў усіх пастаўленых задач.

3. Посткамунікацыйны этап уключае: аналіз вуснага выступлення і крытычную яго ацэнку з пункту погляду паўнаты рэалізацыі задумы, логікі выкладання, эстэтычнай выразнасці; наступны збор матэрыялаў і ўдасканаленне зместу і формы выступлення.

Поспеху лектар дасягне тады, калі ён правільна адкажа, найперш для сябе, на чатыры пытанні: што? дзе? каму? як?, а потым гэты адказы ўвасобіць у сваім выступленні.

Асноўныя якасці-паказчыкі паспяховага выступлення

Якасны аналіз публічнага выступлення можна правесці, адказаўшы на наступныя пытанні:

1. Якія крыніцы выкарыстаны ў працэсе падрыхтоўкі выступлення?
2. Ці ўлічвае лектар стан аўдыторыі?
3. Якія прыёмы выкарыстоўваліся для прыцягнення ўвагі аўдыторыі?
4. Ці атрымалася ўсталяваць устойлівы кантакт з аўдыторыяй?
5. Наколькі падрабязна распрацаваны план і структура выступлення?
6. Ці выкарыстаны станоўчы вопыт працы праваахоўных органаў?
7. Ці выкарыстаны вядомыя і невядомыя аўдыторыі факты?
8. Ці маюцца спасылкі на нарматыўныя акты і аўтарытэты ў дадзенай галіне?
9. Ці выкарыстоўваюцца сродкі нагляднасці (табліцы, схемы, графікі, кінафрагменты, відэазапсы і г.д.)?
10. Ці суміраваны змест прамовы ў заключэнні?
11. Ці сфармуляваны вывады альбо заклік да дзеяння ў заключэнні?
12. Якая культура маўлення выступоўцы?

Тэхніка маўлення

Тэхніка маўлення – майстэрства публічнага выступлення, дзелавых зносін пасродкам моўных канструкцый, створаных на падставе правілаў аратарскага мастацтва і звязаных з сілай, вышыняй, мілагучнасцю, тонам голасу і дыкцыяй.

Асноўныя складнікі тэхнікі маўлення:

1. *Дыкцыя* – вымаўленне гукаў.
2. *Тэмп* – хуткасць маўлення, той адрэзак часу, за які мы вымаўляем пэўны тэкст (аптымальны тэмп – 120 слоў за хвіліну).

3. *Інтанацыя* – сродак для вызначэння сэнсу выказвання. З дапамогай інтанацыі выражаюцца асноўныя камунікатыўныя значэнні: сцвярджэнне, пытанне, пабуджэнне і г.д.

4. *Голас*.

Тэхніка маўлення прадугледжвае найперш правільнае дыханне. Дыханне дапамагае вымаўляць гукі мовы: паветра падчас выдыху, сустракаючы на сваім шляху перашкоды, утвораючы органамі маўлення, нараджае гук. Вымаўленьня на адным выдыху моўныя фрагменты могуць быць, у залежнасці ад спецыфікі тэксту, кароткія і больш працяглыя. Чым даўжэйшы моўны фрагмент, тым больш паветра патрэбна на яго вымаўленне, таму чытальніку неабходна добра валодаць сваім фанатычным дыханнем. Ад гэтага ў многім залежыць якасць маўлення. Неабходна так размеркаваць дыханне, каб яго было дастаткова для вымаўлення цэлага моўнага фрагмента.

Кожны чалавек мае свой адметны голас, які адрозніваецца сілай, тэмбрам, вышыняй, дыяпазнам і г.д. У чалавека індывідуальная дыкцыя, свой тэмп маўлення. Не апошнюю ролю адыгрываюць правільнае вымаўленне, веданне арфаэпічных норм.

Асноўныя сродкі лагічнай выразнасці – націск і паўза, ад выкарыстання якіх залежыць раскрыццё сэнсу тэксту. Лагічны падзел сказа на маўленчыя часткі дапамагае разабрацца ў сінтаксічных сувязях слоў.

Крытэрыі маўлення

Крытэрыі тэхнікі маўлення	Крытэрыі ацэнкі маўлення аратара	
	Станоўчыя	Адмоўныя
Дыкцыя	Выразнае вымаўленне гукаў і слоў	Неразборлівае вымаўленне; дэфекты маўлення, глытанне гукаў
Тэмп	Нармальны (120 слоў за хвіліну); уменне змяняць пры неабходнасці тэмп	Вельмі хуткі ці вельмі павольны тэмп; аднародны тэмп на працягу ўсяго выступлення
Інтанацыя	Меладычная разнастайнасць маўлення; неабходныя лагічныя акцэнты і паўзы	Меладычная аднастайнасць; зацягнутыя паўзы
Голас	Уменне паніжаць і павышаць тон; дастаткова ўпэўнены, гучны голас	Манатонны голас (аднолькава высокі ці нізкі); непрыемны голас (крыклівы, хрыпаты)

Дасканалая тэхніка маўлення прадугледжвае валодаць як вербальнымі, так і **невербальнымі** сродкамі камунікацыі.

Вербальныя сродкі – вуснае і пісьмовае маўленне, **невербальныя сродкі** – жэсты і міміка.

У невербальнай камунікацыі выдзяляюць наступныя тыпы:

- 1) **паралінгвістыка** (навука аб дадатковых гукавых кодах – тэмбр, тон, інтанацыя);
- 2) **кінесіка** (навука аб жэстах);
- 3) **міміка** (навука аб трактоўцы выразу твару);
- 4) **акулесіка** (навука пра мову вачэй і візуальныя паводзіны людзей);

- 5) *гантыка* (навука пра мову дакрананняў і тактыльную камунікацыю);
- 6) *хранеміка* (навука пра час камунікацыі);
- 7) *адорыка* (навука пра пах цела і касметыкі);
- 8) *аўскультацыя* (навука пра слыхавое ўспрыяцце і пра аўдыяльныя паводзіны людзей).

Моўныя нормы

Сістэма нормаў літаратурнай мовы

Норма – выпрацаваныя грамадствам і пісьмова замацаваныя ў нарматыўных слоўніках, даведніках, граматыках узоры, правілы выбару, вымаўлення і напісання слоў, ужывання граматычных формаў, пабудовы словазлучэнняў і сказаў.

Арфаэпічныя	правілы вымаўлення гукаў і іх спалучэнняў у словах
Акцэнтацыйныя	правілы пастаноўкі націску ў словах
Арфаграфічныя	правілы перадачы вуснай мовы на пісьме
Лексічныя	правілы ўжывання слоў ва ўласцівых ім значэннях і правільнае спалучэнне слоў па сэнсе
Словаўтваральныя	правілы ўтварэння слоў
Марфалагічныя	правілы ўтварэння формаў слоў
Сінтаксічныя	правілы граматычнай сувязі ў словазлучэннях і пабудовы сказаў
Пунктуацыйныя	правілы пастаноўкі знакаў прыпынку
Стылістычныя	правілы ўжывання моўных сродкаў (слоў, словазлучэнняў, сказаў) у адпаведнасці з выбраным стылем
Этычныя	правілы маўленчых паводзін, вызначаныя маральна-этычнымі традыцыямі нацыі

ТЭКСТЫ ДЛЯ ПЕРАКЛАДУ

1.

Уголовно-правовая ответственность за принятие незаконного вознаграждения предусмотрена в ст.433 Уголовного кодекса Республики Беларусь 1999 г. (далее – УК РБ): под принятием незаконного вознаграждения понимается принятие работником государственного органа либо иной государственной организации, не являющимся должностным лицом, имущества или другой выгоды имущественного характера, предоставляемых ему за совершенное в пределах его служебных полномочий (трудовых обязанностей) действие (бездействие) в пользу лица, предоставляющего такое имущество или другую выгоду имущественного характера, либо за выполняемую работу, входящую в круг его служебных (трудовых) обязанностей, помимо предусмотренной законодательством Республики Беларусь оплаты труда.

2.

Ч.4 ст. 26 Уголовно-процессуального кодекса Республики Беларусь (УПК РБ) предусмотрен широкий перечень статей, по которым не допускается освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим. Это – умышленное причинение менее тяжкого телесного повреждения (ч.1 ст.149 УК РБ) умышленное причинение тяжкого или менее тяжкого телесного повреждения в состоянии аффекта (ст. 150 УК РБ), истязание (ст.154 УК РБ) и др. Характерно, что такие дела возбуждаются только по заявлению лица, пострадавшего от преступления. Вместе с тем прекращение таких дел за примирением с потерпевшим уголовно-процессуальным законодательством не разрешается.

3.

Подозреваемым является физическое лицо, задержанное по подозрению совершения преступления, либо в отношении которого возбуждено уголовное дело, или вынесено постановление:

- 1) о применении меры пресечения до вынесения постановления о привлечении в качестве обвиняемого;
- 2) о призывании подозреваемого.

Подозреваемый не является временным и не обязательно участие процесса, поскольку задержание длится не свыше 72 часов, а в случае применения к лицу меры пресечения – не более 10 суток. В срок 10 суток включается срок задержания. Если лицо подозревается в совершении тяжкого или особо тяжкого преступления, то оно может быть задержано на срок до 20 суток. К моменту истечения сроков орган уголовного преследования обязан предъявить обвинение либо освободить лицо и отклонить меру пресечения.

4.

Суды в Республике Беларусь призваны защищать личные права и свободы, социально-экономические и политические права граждан, конституционный строй Республики Беларусь, государственные и общественные интересы, права юридических лиц. В этой связи огромное значение имеет реальное исполнение судебных постановлений. Задачей судебных исполнителей является защита прав и охраняемых законом интересов государства, юридических и физических лиц путем своевременного и полного исполнения решений, определений, постановлений судов всех инстанций, исполнительных надписей нотариальных органов, решений третейских судов Республики Беларусь, решений комиссий по трудовым спорам, других государственных органов и должностных лиц в частности имущественных взысканий по делам об административных правонарушениях, других актов в случаях, предусмотренных законодательством.

5.

В ст.12 Конвенции ООН «О статусе беженцев» был установлен индивидуальный статус беженцев, который определяется законодательством государства, предоставившего данному лицу убежище, либо государством, на территории которого он проживает. Однако права, приобретенные лицами до того, как они стали беженцами, а также права, возникшие в результате заключения брака, признаются и регулируются в том случае, если они признаются законодательством данного государства. Этой конвенцией также признается право на движимое и недвижимое имущество лиц, получивших статус беженцев. Говоря точнее, органами власти государства, предоставившего убежище, должны быть созданы благоприятные условия для приобретения беженцами своего движимого и недвижимого имущества, либо участия в договорах аренды или иных договорах. В данном международном документе, помимо указанных выше прав, закреплены также права на изобретения, производства, торговые марки, научные и художественные произведения и т.д.

6.

Сущность уголовно-правовой политики в определённой степени заключается в её принадлежности к общей политике государства, а более конкретно – к правовой и ещё конкретнее – правоохранительной политике. Уголовно-правовая политика играет значительную роль по отношению к другим частям проводимой государством политики, она в данном случае выступает в роли иммунитета, который вырабатывается государством для устранения преступности как барьера, мешающего созданию условий для свободного и достойного развития общества. В качестве главного инструмента, посредством которого и реализуется данная политика, служит уголовный закон, который создаёт базу для формирования всей системы мер преодоления в стране острейших антиобщественных явлений. И поэтому реализация уголовно-правовой политики с помощью её различных средств является отражением легитимной власти любого государства.

7.

Республика Беларусь, являясь преемником институтов гражданского права СССР, относится к странам-приверженцам континентальной системы права. Континентальная система гражданского права – результат развития европейскими учёными институтов римского частного права. Основной особенностью римского, а стало быть – и континентального гражданского права, является наличие в нём правовой категории «вещные права». Суть вещных прав состоит в том, что субъекты этих прав удовлетворяют свои интересы путём непосредственного воздействия на вещь или имущество, находящиеся в сфере их хозяйственного господства.

8.

Преступность можно рассматривать как наиболее опасную для общества форму социального поведения людей, нарушающую нормальное функционирование общества; социально-правовое явление, поскольку общая масса преступности складывается из суммы совершённых в данном обществе и в данный период времени преступлений; не простую сумму совершённых преступлений, а явление, имеющее свои закономерности существования, внутренне противоречивое, связанное с другими социальными явлениями, нередко ими определяющееся; исторически изменчивое явление, возникшее в период имущественного и социального расслоения человеческого общества, признанное общественно опасным уже в первых государствах и их правовых системах; объективно существующее явление, относящееся к реальной деятельности и имеющее государственно-правовую оценку как опасное для общества; исконно присущее любому обществу негативное явление.

9.

Хозяйственные отношения составляют важнейшую часть общественных отношений. Хозяйственные отношения включают в себя не только осуществление хозяйственной деятельности, но и руководство ею. И та и другая деятельность осуществляется предприятиями, организациями и другими субъектами хозяйствования, а также хозяйственными органами управления. Хозяйственные отношения затрагивают важнейшую сферу общественных отношений: сферу материального производства, потребления и руководство ею. Отсюда правовое регулирование хозяйственных отношений играет важную роль в осуществлении экономической политики государства, в реализации его экономических программ, в удовлетворении, в конечном счете, материальных и духовных потребностей граждан.

10.

Правовое регулирование придает стабильность, устойчивость хозяйственным отношениям, создает строгий порядок в поведении субъектов хозяйствования и соответствующих органов управления. Четкость правового регулирования и реальность хозяйствования – это взаимосвязанные и взаимообусловленные понятия. Нельзя отрицать и тот факт, что правовое регулирование экономики осуществляется, в известной степени, и другими отраслями права: административным, гражданским, трудовым и т.д. Однако хозяйственное право занимает здесь ведущее место. Оно занимает основное место в правовой организации хозяйственных отношений.

В нормах хозяйственного права устанавливаются принципы, формы и методы хозяйствования. Хозяйственное право не только устанавливает общие начала хозяйствования, но и регулирует отдельные направления хозяйственной деятельности в сфере взаимного обмена товарами, приобретения товаров в собственность, временного пользования и управления, выполнения работ, оказания услуг. Например, поставка товаров, снабжение энергоресурсами через присоединенную сеть, подряд на капитальное строительство и т.д.

11.

Мошенничество определяется в статье 90 УК как завладение имуществом или приобретение права на имущество путем обмана или злоупотребления доверием.

Объектом преступления являются отношения собственности. С объективной стороны мошенничество выражается в действиях, посредством которых виновный вводит в заблуждение лицо, в ведении или под охраной которого находится имущество, или отдельных граждан, или злоупотребляет их доверием и противозаконно получает от этих лиц имущество с целью завладеть и распорядиться им по своему усмотрению.

Особенностью мошенничества, как формы хищения, является то, что потерпевшие, будучи введены в заблуждение либо в силу доверительных отношений, сами передают имущество похитителю. Таким образом, обман при мошенничестве либо существующие доверительные отношения между потерпевшим и виновным являются основным способом завладения имуществом.

12.

Под обманом, как признаком мошенничества, следует понимать не только активные действия в виде сообщения ложных сведений, но и бездействие, выражающееся в сокрытии тех или иных обстоятельств или фактов при условии, что необходимая в данном случае информация остановила бы сделку и предотвратила тем самым передачу преступнику материальных ценностей. Формы обманных действий могут быть самыми разнообразными: словесная дезинформация или, наоборот, умолчание о каких-то фактах, представление поддельных документов и т.д. Подделка документов наиболее распространенная форма мошеннического завладения государственным или общественным имуществом.

При этом, как разъясняет Пленум Верховного Суда Республики Беларусь в Постановлении от 17 июня 1994 года, в случае использования лицом изготовленных им заведомо фиктивных документов при совершении хищения дополнительной квалификации по статьям 171 и 192 УК не требуется.

Как мошенничество следует также квалифицировать умышленное незаконное получение частным лицом средств в качестве пенсий, пособий или других выплат в результате обмана или злоупотребления доверием. Должностное лицо, выдавшее в таких случаях частному лицу заведомо для этой цели подложные документы, должно нести ответственность за пособничество в хищении путем мошенничества.

13.

Определение спекуляции дано в статье 150-6 УК Республики Беларусь как скупка на предприятиях (в организациях) государственной торговой и потребительской кооперации Республики Беларусь товаров, предназначенных для розничной продажи населению, и перепродажа таких товаров с целью наживы.

Объектом преступления выступают интересы потребителей. Предметом преступления являются только товары, предназначенные для розничной продажи населению. Законодатель ограничил также место совершения данного преступления в виде скупки товаров, определив в законе (статья 150-6 УК), что спекуляция возможна лишь в случаях, когда товары, предназначенные для последующей перепродажи, скупались на предприятиях (в организациях) государственной торговли и потребительской кооперации Республики Беларусь, независимо от места последующей перепродажи. В то же время, скупка товаров, предназначенных для перепродажи, производимая на иных объектах, например, в сельскохозяйственных или промышленных предприятиях, либо на предприятиях, принадлежащих другому государству, независимо от территориального расположения, не образует состава спекуляции.

14.

С объективной стороны спекуляция характеризуется совершением двух взаимосвязанных действий – скупка и перепродажа товаров. Действия виновного, не сумевшего реализовать скупленные товары для перепродажи, надлежит квалифицировать как покушение на спекуляцию.

Спекуляция считается оконченным преступлением с момента перепродажи хотя бы части скупленного товара.

Субъективная сторона преступления характеризуется прямым умыслом и специальной целью – наживы. Цель наживы, как обязательный признак субъективной стороны, формируется в сознании виновного заранее, в момент скупки. Поэтому состав спекуляции будет и в том случае, когда виновный не получил предполагаемой наживы или даже был вынужден реализовать скупленные товары по ценам, ниже номинальных. Закон имеет в виду не фактическое извлечение наживы, а цель ее получения. Виновное лицо сознает общественно опасный характер своих действий в виде скупки товаров для последующей перепродажи по более высоким ценам для извлечения наживы и желает действовать подобным образом.

Субъектом преступления может быть лицо с 16-летнего возраста.

15.

Для банков, небанковских кредитно-финансовых учреждений, страховых и перестраховочных организаций – общая сумма доходов, полученных в налоговом периоде.

При этом налогооблагаемая база для банков и небанковских кредитно-финансовых учреждений определяется как сумма доходов, полученных в налоговом периоде, уменьшенная на сумму расходов, относимых в соответствии с законодательством Республики Беларусь на себестоимость продукции (работ, услуг) с учетом особенностей состава затрат, включаемых в расходы на осуществление банковской дея-

тельности, и доходов от внереализационных операций, уменьшенных на сумму расходов по этим операциям. Не подлежат включению в налогооблагаемую базу суммы наращенных доходов по ценным бумагам с фиксированным доходом, выпущенным органами государственного управления, а также другими юридическими лицами. Налогооблагаемая база уменьшается на сумму налогов, сборов и отчислений, исчисление которых производится от дохода за вычетом расходов по уплате процентов, комиссионных и прочих банковских расходов.

16.

Налогооблагаемая база для страховых и перестраховочных организаций определяется как общая сумма доходов, полученных от оказания страховых услуг и осуществления видов деятельности в налоговом периоде, уменьшенная на сумму расходов, относимых в соответствии с законодательством Республики Беларусь на себестоимость продукции (работ, услуг) с учетом особенностей состава затрат, включаемых в себестоимость услуг по страхованию в страховых организациях, не нашедших отражения в Основных положениях по составу затрат, включаемых в себестоимость продукции (работ, услуг), утвержденных Комитетом по надзору за страховой деятельностью при Министерстве финансов Республики Беларусь, и доходов от внереализационных операций, уменьшенных на сумму расходов по этим операциям. Налогооблагаемая база уменьшается на сумму налогов, сборов, отчислений, исчисляемых страховыми и перестраховочными организациями от балансовой прибыли.

17.

Перемещение через таможенную границу РБ наркотических средств, психотропных, сильнодействующих, ядовитых, отравляющих, радиоактивных или взрывчатых веществ, вооружение, взрывных устройств, огнестрельного оружия, его составных частей или компонентов, боеприпасов, ядерного, химического, биологического или других видов оружия массового поражения или его основных частей, материалов и оборудования, которые могут быть использованы при создании оружия массового поражения, совершенное помимо или с сокрытием от таможенного контроля, либо с обманным использованием документов или средств идентификации, либо сопряженное с недекларированием или заведомо недостоверным декларированием, наказывается лишением свободы на срок от трёх до семи лет с конфискацией имущества или без конфискации.

18.

К органам, в компетенцию которых входит защита прав, вытекающих из брачных и семейных отношений, относятся: суд; органы опеки и попечительства; государственные органы, регистрирующие акты гражданского состояния. Допускается самозащита прав, вытекающих из брачных и семейных отношений. Кроме того, законодательством о браке и семье функции по защите семьи и прав её членов возложены также на прокурора; комиссии по делам несовершеннолетних; администрации детских интернатных учреждений; государственные специализированные учреждения для несовершеннолетних, нуждающихся в социальной помощи и реабилитации; государственные учреждения, обеспечивающие получение профессионально-технического, среднего специального и высшего образования; законных представителей.

19.

Республиканскими государственно-общественными объединениями признаются основанные на членстве некоммерческие организации, целью деятельности которых является выполнение возложенных на них государственно значимых задач. Учредителями республиканского государственно-общественного объединения и его членами могут являться физические и юридические лица, а так же РБ в лице действующих от её имени уполномоченных государственных органов и юридических лиц. Устав республи-

канского государственно-общественного объединения принимается его учредителями либо высшим органом этого объединения и утверждается президентом РБ либо по его поручению правительством РБ.

20.

Предварительное расследование, от качества которого во многом зависит состояние преступности в стране, является относительно самостоятельной формой государственной правоохранительной деятельности. Именно следователями и дознавателями производится предварительное расследование уголовных дел. Непосредственно они в первую очередь отвечают за качество и сроки предварительного следствия и дознания. Поэтому Уголовно-процессуальный кодекс РБ (УПК), и посвятил предварительному расследованию всю вторую часть из трёх.

21.

В случае злоупотребления процессуальными правами либо умышленного неисполнения процессуальных обязанностей участниками гражданского судопроизводства и другими лицами к виновному в соответствии с нормами настоящего Кодекса и иными законами могут быть применены следующие виды процессуального воздействия: 1) предупреждение; 2) удаление из зала суда; 3) привод (принудительное доставление в зал судебного заседания или иное место совершения процессуального действия); 4) судебный штраф (денежное взыскание); 5) возложение обязанности на недобросовестных участников гражданского судопроизводства возместить судебные расходы в случаях, предусмотренных настоящим Кодексом.

22.

Один из значимых уголовно-правовых средств противодействия преступности и охраны человека, а так же всего общества от преступных посягательств является наказание. Лишение же свободы как его разновидность в силу своей суровости и специфики отбывания способно обеспечивать предупредительную функцию, " работа " на общую и частную превенцию. Однако проблематичными остаются вопросы о степени использования этого наказания государством, его месте в системе мер уголовно-правового характера, достаточности и разумности уголовно-правовых санкций, предусматривающих данный вид наказания, объёме его применения на практике. Лишения свободы несёт на себе груз весьма существенных ограничений и лишений, которым подвергаются осуждённые.

23.

В соответствии с п. 2 ст. 166 УПК одним из поводов к возбуждению уголовного дела является явка с повинной. В статье рассматривается её понятие, сформулированное в ч. 1 ст. 169 УПК, которое не только вызывает серьёзные нарекания с позиции филологических требований, предъявляемых к нормативному определению какой-либо дефиниции, но и ставит под сомнение существование данной категории в качестве повода к возбуждению уголовного дела. В обосновании этого указывается, что постановления, до объявления которых сообщение лица о совершенном им преступлении считается явкой с повинной, выносятся лишь в случае уже имеющегося повода к возбуждению уголовного дела.

24.

Взыскать вред, причинённый противоправными действиями несовершеннолетних, не всегда представляется возможным. Существующие способы возмещения вреда ограничены и не всегда эффективны. В настоящее время в общемировой практике широкое распространение получило страхование гражданской ответственности. Используя общие принципы страхования гражданской ответственности, автор предлагает для решения вопроса (проблемы) возмещения вреда законодательно установить обязательное страхование гражданской (внедоговорной) ответственности несовершеннолетних.

ПЫТАННІ ДА ЗАЛІКУ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ “БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)”

1. Беларуская мова – форма нацыянальнай культуры беларусаў. Месца беларускай мовы сярод іншых славянскіх моў.
2. Формы беларускай нацыянальнай мовы.
3. Мова і соцыум. Функцыі мовы ў грамадстве.
4. Білінгвізм як аб’ектыўная рэальнасць у краінах свету. Дзяржаўнае двухмоўе ў РБ.
5. Гістарычнае развіццё беларускай мовы ў XIV – XIXстст.
6. Гісторыя развіцця беларускай мовы ў XX – пач. XXIст.
7. Паняцце моўнай нормы. Унармаванасць беларускай літаратурнай мовы.
8. Гістарычная зменлівасць моўных норм. Варыянтнасць моўных норм.
9. Фанетычныя асаблівасці беларускай мовы ў параўнанні з іншымі славянскімі мовамі.
10. Лексічныя нормы беларускай літаратурнай мовы, іх сутнасць.
11. Арфаэпічныя нормы беларускай літаратурнай мовы і прычыны іх парушэння. Асаблівасці беларускага літаратурнага вымаўлення ў параўнанні з рускім.
12. Акцэнталагічныя нормы беларускай літаратурнай мовы. Несупадзенне ў пастаноўцы націску ў беларускай і рускай мовах.
13. Паняцце функцыянальнага стылю. Класіфікацыя функцыянальных стыляў.
14. Навуковы стыль і яго падстылі. Функцыі навуковага стылю і яго моўныя асаблівасці.
15. Афіцыйна-справавы стыль і яго падстылі. Функцыі афіцыйна-справавога стылю, яго характэрныя асаблівасці.
16. Публіцыстычны стыль і яго асноўныя асаблівасці. Узаемапраціканненне стыляў.
17. Асаблівасці гутарковага (размоўнага) стылю ў параўнанні з кніжнымі стылямі мовы.
18. Фразеалагізм як моўная адзінка. Уласна беларускія фразеалагізмы.
19. Лексіка беларускай мовы паводле паходжання. Моўныя прыметы запазычаных слоў.
20. Змены ў лексічнай сістэме беларускай мовы: актыўная і пасіўная лексіка.
21. Лексіка беларускай мовы паводле сферы ўжывання.
22. Спецыяльная лексіка як частка лексічнай сістэмы сучаснай беларускай літаратурнай мовы.
23. Паняцце тэрміна і тэрміналогіі. Тэрміны вузкаспецыяльныя і шырокаўжывальныя.
24. Галіновыя тэрміналагічныя сістэмы. Юрыдычная галіновая тэрміналогія.
25. Асноўныя характарыстыкі тэрмінаў.
26. Спосабы ўтварэння тэрмінаў.
27. Узаемасувязь тэрміналагічнай і агульнаўжывальнай лексікі.
28. Адрозненне тэрміналагічнай і прафесійнай лексікі.

29. Беларуская тэрміналогія, яе перспектывы.
30. Тыпы слоўнікаў. Структура слоўнікавага артыкула.
31. Гісторыя беларускай тэрміналогіі і тэрмінаграфіі (20-20-я гг. XX ст.).
32. Гісторыя беларускай тэрміналогіі і тэрмінаграфіі (80-90-я гг. XX ст.).
33. Сучасныя тэрміналагічныя слоўнікі і даведнікі, іх роля і месца ў беларускай лексікаграфіі.
34. Марфалагічныя нормы беларускай літаратурнай мовы. Назоўнік. Несупадзенне ў родзе і ліку некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах.
35. Асаблівасці скланення назоўнікаў у беларускай мове.
36. Правапіс канчаткаў назоўнікаў II скланення ў родным склоне адзіночнага ліку.
37. Правапіс канчаткаў назоўнікаў II скланення ў месным склоне адзіночнага ліку.
38. Прыметнік. Утварэнне і ўжыванне формаў ступеней параўнання прыметнікаў.
39. Прыналежныя прыметнікі, іх утварэнне ў беларускай мове.
40. Лічэбнік. Скланенне лічэбнікаў.
41. Сінтаксічная сувязь лічэбнікаў з назоўнікамі.
42. Займеннік. Асаблівасці ўжывання займеннікаў у беларускай мове.
43. Дзеяслоў. Спецыфіка спражэння дзеяловаў у беларускай мове.
44. Правапіс канчаткаў дзеясловаў у форме 2-й асобы множнага ліку абвеснага ладу.
45. Дзеепрыметнік як форма дзеяслова. Асаблівасці ўтварэння і ўжывання дзеепрыметнікаў у беларускай мове.
46. Спосабы перакладу дзеепрыметнікаў з рускай мовы на беларускую.
47. Дзеепрыслоўе як форма дзеяслова. Асаблівасці ўтварэння і ўжывання дзеепрыслоўяў у беларускай мове.
48. Прыслоўе. Асаблівасці ўтварэння і ўжывання формаў ступеней параўнання ў адрозненне ад рускай мовы.
49. Сінтаксічныя асаблівасці беларускай мовы ў параўнанні з рускай.
50. Адрозненні ў будове некаторых словазлучэнняў у беларускай і рускай мовах.
51. Паняцце культуры маўлення. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення.
52. Правільнасць маўлення і моўныя нормы. Тыпы моўных нормаў. Нарматыўнасць і варыянтнасць.
53. Тэхніка і выразнасць вуснага маўлення (голос і маўленчае дыханне, дыкцыя, інтанацыя і інш.). Асноўныя стылі маўлення.
54. Узаемадзеянне вербальных і невербальных сродкаў маўленчай дзейнасці.
55. Падрыхтоўка да публічнага выступлення. Асноўныя якасці-паказчыкі паспяховага выступлення.
56. Маўленчы этыкет і культура зносін.

РУСКА-БЕЛАРУСКІ СЛОЎНІК ЮРЫДЫЧНЫХ ТЭРМІНАЎ (абавязковы тэрміналагічны мінімум)

А

Административное взыскание – адміністрацыйнае спагнанне
Административное правонарушение – адміністрацыйнае правапарушэнне
Административный надзор – адміністрацыйны нагляд
Административный проступок – адміністрацыйная правіннасць
Активное избирательное право – актыўнае выбарчае права
Акты гражданского состояния – акты грамадзянскага стану
Акты органов государственного управления – акты органаў дзяржаўнага кіравання
Акты органов государственной власти – акты органаў дзяржаўнай улады
Акционерное общество – акцыянернае таварыства
Аннулирование – ануляванне
Арест – арышт
Арест административный – арышт адміністрацыйны
Арест дисциплинарный – арышт дысцыплінарны
Арест имущества – арышт маёмасці

Б

Безвестно отсутствующий – адсутны без вестак
Безвозмездная помощь – бязвыплатная дапамога
Безвозмездный кредит – бязвыплатны крэдыт
Бездействие – бяздзейнасць
Бездеятельность преступная – бяздзейнасць злачынная
Безопасность – бяспека
Безработица – беспрацоўе
Беспрерывный стаж работы – бесперапынны стаж працы
Беспорное взыскание – бяспрэчнае спагнанне
Беспорные факты – бяспрэчныя факты
Бесхозяйное имущество – безгаспадарчая маёмасць
Бесхозяйственно-содержимое имущество – безгаспадарча-ўтрымліваемая маёмасць
Блок избирательный – блок выбарчы
Больничный листок – лісток непрацаздольнасці
Брак – шлюб
Бракоразводный процесс – шлюбаразводны працэс
Брачный возраст – шлюбны ўзрост
Бродяжничество и попрошайничество – бадзяжніцтва і жабраванне

В

Валютные преступления – валютныя злачынствы
Валютные ценности – валютныя каштоўнасці
Верительная грамота – даверчая грамата

Вероисповедание – веравызнанне
 Ветеран труда – ветэран працы
 Вещественное доказательство – рэчавы доказ
 Вещное право – рэчавае права
 Вещь в праве – рэч у праве
 Взыскание бесспорное – спагнанне бяспрэчнае
 Взыскание дисциплинарное – спагнанне дысцыплінарнае
 Взыскание имущественное – спагнанне маёмаснае
 Взыскатель – спагнаннік
 Взятие под стражу – узяцце пад варту
 Взятничество – хабарніцтва
 Виды наказания – віды пакарання
 Вклады денежные – уклады грашовыя
 Власть государственная – улада дзяржаўная
 Вменяемость – наяўнасць свядомасці
 Внесудебные карающие органы – пазасудовыя караючыя органы
 Внешнеторговое объединение – знешнегандлёвае аб’яднанне
 Внешнеторговая правосубъектность – знешнегандлёвая правасуб’ектнасць
 Внешнеторговые сделки – знешнегандлёвыя здзелкі
 Внештатный работник – пазаштатны работнік
 Водопользование – водакарыстанне
 Военное положение – ваеннае становішча
 Возбуждение уголовного дела – узбуджэнне крымінальнай справы
 Военные преступники – ваенныя злачынцы
 Воздушное право – паветранае права
 Возмещение вреда – пакрыццё шкоды
 Возмещение ущерба – пакрыццё страты
 Вознаграждение за выслугу лет – узнагароджанне за выслугу гадоў
 Возобновление уголовного дела по вновь открывшимся обстоятельствам – аднаўленне крымінальнай справы па новаадкрытых акалічнасцях
 Возрастной ценз – узроставы цэнз
 Военная обязанность – воінскі абавязак
 Воображаемая защита – уяўная абарона
 Воровство – крадзёж
 Восстановление на работе – аднаўленне на рабоце
 Врачебная ошибка – урачэбная памылка
 Врачевание незаконное – лячэнне незаконнае
 Временное отсутствие – часовая адсутнасць
 Временная нетрудоспособность – часовая непрацаздольнасць
 Временные работники – часовыя работнікі
 Всеобщая воинская обязанность – усеагульны воінскі абавязак
 Всеобщая декларация прав человека – усеагульная дэкларацыя правоў чалавека
 Всеобщее избирательное право – усеагульнае выбарчае права
 Встречное требование – сустрэчнае патрабаванне
 Встречный иск – сустрэчны іск

Вступление приговора в законную силу – набыццё прыгаворам законнай сілы

Вторая инстанция – другая інстанцыя

Выборные должности – выбарныя пасады

Выговор – вымова

Выдача государственной и военной тайны – выдаванне дзяржаўнай і ваеннай тайны

Выделение уголовных дел – выдзяленне крымінальных спраў

Выездное судебное заседание – выездное судовае пасяджэнне

Вызов в суд – выклік у суд

Вымогательство – вымаганне

Вынужденный прогул – вымушаны прагул

Г

Гарантийный срок – гарантыйны тэрмін

Герб государственный – герб дзяржаўны

Гимн государственный – гімн дзяржаўны

Государственная граница – дзяржаўная мяжа

Государственная дисциплина – дзяржаўная дысцыпліна

Государственная пошлина – дзяржаўная пошліна

Государственная собственность – дзяржаўная ўласнасць

Государственная тайна – дзяржаўная тайна

Государственное имущество – дзяржаўная маёмасць

Государственное право – дзяржаўнае права

Государственное страхование – дзяржаўнае страхаванне

Государственное управление – дзяржаўнае кіраванне

Государственное устройство – дзяржаўны лад

Государственные комитеты – дзяржаўныя камітэты

Государственные награды – дзяржаўныя ўзнагароды

Государственные преступления – дзяржаўныя злачынствы

Государственный акт на право пользования землёй – дзяржаўны акт на права карыстання зямлёй

Государственный аппарат – дзяржаўны апарат

Государственный контроль – дзяржаўны кантроль

Государственный обвинитель – дзяржаўны абвінаваўца

Государственный строй – дзяржаўны лад

Государственный язык – дзяржаўная мова

Государство – дзяржава

Граждане – грамадзяне

Гражданские права и обязанности – грамадзянскія правы і абавязкі

Гражданский брак – грамадзянскі шлюб

Гражданский иск в уголовном процессе – грамадзянскі іск у крымінальным працэсе

Гражданский истец – грамадзянскі істец

Гражданский кодекс – грамадзянскі кодэкс

Гражданский процесс – грамадзянскі працэс

Гражданский процессуальный кодекс – грамадзянскі працэсуальны кодэкс

Гражданское дело – грамадзянская справа
Гражданское право – грамадзянскае права
Гражданское процессуальное право – грамадзянскае працэсуальнае права
Гражданство – грамадзянства
Границы административные – межы адміністрацыйныя
Границы государственные – межы дзяржаўныя
Грузополучатель – грузаатрымальнік

Д

Давность исковая – даўнасць іскавая
Давность исполнения обвинительного приговора – даўнасць выканання абвінаваўчага прыговору (прысуду)
Давность привлечения к уголовной ответственности – даўнасць прыцягнення да крымінальнай адказнасці
Дееспособность – дзеяздольнасць
Декретный отпуск – дэкрэты адпачынак
Дела особого производства – справы асобага вядзення
Денежное начисление – грашовае налічэнне
Депутатская неприкосновенность – дэпутацкая недатыкальнасць
Дипломатическая неприкосновенность – дыпламатычная недатыкальнасць
Дисциплина государственная – дысцыпліна дзяржаўная
Дисциплина трудовая – дысцыпліна працоўная
Дисциплинарная ответственность судей – дысцыплінарная адказнасць суддзяў
Дисциплинарный проступок – дысцыплінарная правіннасць
Добровольное товарищество – добраахвотнае таварыства
Доверенные лица – давераныя асобы
Долевая ответственность – долевая адказнасць
Должностное лицо – службовая асоба
Должностные преступления – службовыя злачынствы
Домовладения – домаўладанне
Дополнительные меры наказания – дадатковыя меры пакарання
Дорожно-транспортные происшествия – дарожна-транспартныя здарэнні
Досрочное освобождение от наказания – датэрміновае вызваленне ад пакарання

Е

Единый государственный земельный фонд – адзіны дзяржаўны зямельны фонд

Ж

Жалоба – скарга
Жалоба кассационная – скарга касацыйная
Женский труд – жаночая праца
Жилое помещение – жылое памяшканне

З

Задержание – затрыманне
Заключение под стражу – узяцце пад варту
Заключение предварительное – заключэнне папярэдняе
Заключённый – зняволены
Законодательство – заканадаўства
Залог – заклад
Замена временная – замена часовая
Замена наказания – замена пакарання
Заочное рассмотрение дела – завочны разгляд справы
Запись актов гражданского состояния (ЗАГС) – запіс актаў грамадзянскага стану (ЗАГС)
Зачёт встречных требований – залік сустрэчных патрабаванняў
Защита судебная – абарона судовая
Защитник – абаронца
Здравоохранение – ахова здароўя
Землеустройство – землеўпарадкаванне
Землепользование – землекарыстанне

И

Иждивенцы – утрыманцы
Избирательная система – выбарчая сістэма
Избирательное право – выбарчае права
Избирательные комиссии – выбарчыя камісіі
Избирательный округ – выбарчая акруга
Избирательный участок – выбарчы ўчастак
Издержки судебные – выдаткі судовыя
Изнасилование – згвалтаванне
Изобретение – вынаходніцтва
Имущественные права – маёмасныя правы
Имущественные преступления – маёмасныя злачынствы
Имущество недвижимое – маёмасць нерухомая
Индивидуальное жилищное строительство – індывідуальнае жыллёвае будаўніцтва
Индивидуальная трудовая деятельность – індывідуальная працоўная дзейнасць
Иностранные граждане – замежныя грамадзяне
Инспекция государственная – інспекцыя дзяржаўная
Интеллектуальная собственность – інтэлектуальная ўласнасць
Исключительная мера наказания – выключная мера пакарання
Исполнение наказания – выкананне пакарання
Исполнение обязательств – выкананне абавязацельстваў
Исполнение приговора – выкананне прыговору (прысуду)
Исполнение судебного решения – выкананне судовага рашэння
Исполнитель преступления – выканаўца злачынства
Исполнительная власть – выканаўчая ўлада

Исполнительные и распорядительные документы – выканаўчыя і распарадчыя дакументы

Исполнительный комитет – выканаўчы камітэт

Исправительно-трудовая колония – папраўча-працоўная калонія

Исправительные работы – папраўчыя работы

Испытание при приёме на работу – выпрабаванне пры прыёме на работу

Испытательный срок – выпрабавальны тэрмін

Источники права – крыніцы права

К

Кассационная жалоба – касацыйная скарга

Квалификация преступления – кваліфікацыя злачынства

Кодекс гражданский – Кодэкс грамадзянскі

Кодекс гражданский процессуальный – Кодэкс грамадзянскі працэсуальны

Кодекс о браке и семье – Кодэкс аб шлюбе і сям’і

Коллективная собственность – калектыўная ўласнасць

Комиссия по трудовым спорам – камісія па працоўных спрэчках

Конвенции международные по охране авторских прав – канвенцыі міжнародныя па абароне аўтарскіх правоў

Контроль общественный – грамадскі кантроль

Конфискация имущества – канфіскацыя маёмасці

Кооперативная собственность – кааператыўная ўласнасць

Косвенное доказательство – ускосны доказ

Косвенное намерение – ускосны намер

Коэффициент трудового участия – каэфіцыент працоўнага ўдзелу

Крепостное право – прыгоннае права

Л

Лесопользование – лесакарыстанне

Лечение принудительное – лячэнне прымусовае

Лжесвидетельство – ілжэсведчанне

Листок нетрудоспособности – лісток непрацаздольнасці

Лица без гражданства – асобы без грамадзянства

Лицо физическое – асоба фізічная

Лицо юридическое – асоба юрыдычная

Личная собственность – асабістая ўласнасць

Личность – асоба

Личность преступника – асоба злачынцы

Лишение гражданства – пазбаўленне грамадзянства

Лишение родительских прав – пазбаўленне бацькоўскіх правоў

Лишение свободы – пазбаўленне волі

Лишение специальных прав – пазбаўленне спецыяльных правоў

М

Материальная ответственность – матэрыяльная адказнасць

Материально ответственное лицо – матэрыяльна адказная асоба

Медицинский осмотр – медыцынскі агляд

Международная безопасность – міжнародная бяспека
Международное частное право – міжнароднае прыватнае права
Международное соглашение – міжнароднае пагадненне
Мелкое хищение – дробны крадзёж
Мелкое хулиганство – дробнае хуліганства
Мера наказания – мера пакарання
Мера общественного воздействия – мера грамадскага ўздзеяння
Мера пресечения – мера стрымання
Места лишения свободы – месцы пазбаўлення волі
Местные органы государственной власти – мясцовыя органы дзяржаўнай
улады
Место жительства – месца жыхарства
Мирное сосуществование – мірнае суіснаванне
Мотив преступления – матыў злачынства
Мошенничество – махлярства (ашуканства)

Н

Наблюдательные комиссии – назіральныя камісіі
Наговор – намова
Награды государственные – узнагароды дзяржаўныя
Надзор – нагляд
Надзорное производство – нагляднае вядзенне
Найм жилого помещения – наём жылога памяшкання
Назначения наказания – назначэнне пакарання
Наказание – пакаранне
Налоговое право – падатковае права
Налог на землю – падатак на зямлю
Налоги государственные – падаткі дзяржаўныя
Налоги и сборы местные – падаткі і зборы мясцовыя
Наркотические средства – наркатычныя сродкі
Нарушение правил охраны труда – парушэнне правіл аховы працы
Нарушение правил торговли – парушэнне правіл гандлю
Нарушение законодательства о труде – парушэнне заканадаўства аб працы
Наследственное право – спадчыннае права
Наследство – спадчына
Научно-производственное объединение – навукова-вытворчае аб'яднанне
Небрежность преступная – нядбайнасць злачынная
Невменяемость – бессвядомасць
Невозможность исполнения обязательства – немагчымасць выканання
абавязацельства
Недвижимость – нерухомая маёмасць
Недействительная сделка – несапраўдная здзелка
Недействительность брака – несапраўднасць шлюбу
Недостача – нястача
Незаконное лишение свободы – незаконнае пазбаўленне волі
Незаконное задержание – незаконнае затрыманне

Ненормированный рабочий день – ненармаваны працоўны дзень
Неоказание помощи больному – неаказанне дапамогі хвораму
Неотвратимость наказания – няўхільнасць пакарання
Непрерывный стаж работы – бесперапынны стаж работы
Неприкосновенность жилища – недатыкальнасць жылля
Неприкосновенность личности – недатыкальнасць асобы
Неприменение наказания – неўжыванне пакарання
Несменяемость судей – незмяняльнасць суддзяў
Несчастный случай – няшчасны выпадак
Нетрудовые доходы – непрацоўныя прыбыткі
Нетрудоспособность – непрацаздольнасць

О

Обвинение – абвінавачанне
Обвинитель – абвінаваўца
Обвинительное заключение – абвінаваўчае заключэнне
Обвиняемый – абвінавачаны
Обеспечение исполнения обязательств – забеспячэнне выканання абавязацельстваў
Обжалование судебных постановлений – абскарджанне судовых пастаноў
Обман – ашуканства, падман
Обратная сила уголовного закона – адваротная сіла крымінальнага закону
Обратное требование – адваротнае патрабаванне
Обращение взыскания на имущество – накіраванне спагнання на маёмасць
Общая собственность – агульная ўласнасць
Общественная безопасность – грамадская бяспека
Общественное самоуправление – грамадскае самакіраванне
Общественный защитник – грамадскі абаронца
Общественный обвинитель – грамадскі абвінаваўца
Общественный порядок – грамадскі парадак
Объединение исков – аб'яднанне іскаў
Объявление умершим – абвяшчэнне памерлым
Обязанности граждан – абавязкі грамадзян
Обязанность доказывания – абавязак даказвання
Обязательная доля – абавязковая доля
Обязательное право – абавязацельнае права
Обязательства, возникающие вследствие причинения вреда – абавязацельствы, што ўзнікаюць з прычыны шкоды
Обязательство о явке – абавязацельства аб яўцы
Оперуполномоченный – аперупаўнаважаны
Опись имущества – вопіс маёмасці
Оплата труда – аплата працы
Организатор преступления – арганізатар злачынства
Органы государственной безопасности – органы дзяржаўнай бяспекі
Оружие – зброя
Освобождение досрочное – вызваленне датэрміновае

Освобождение от должности – звальненне з пасады
Освобождение от уголовной ответственности – вызваленне ад крымінальнай адказнасці
Осмотр вещественных доказательств – агляд рэчавых доказаў
Осмотр места происшествия – агляд месца здарэння
Осмотр следственный – агляд следчы
Осмотр судебный – агляд судовы
Основные права, свободы и обязанности граждан – асноўныя правы, свабоды і абавязкі грамадзян
Особо опасный рецидивист – асабліва нябяспечны рэцыдывіст
Оставление в опасности – пакіданне ў небяспецы
Оставление заявления без рассмотрения – пакіданне заявы без разгляду
Ответственное хранение – адказнае захоўванне
Ответственность административная – адказнасць адміністрацыйная
Ответственность гражданская – адказнасць грамадзянская
Ответственность дисциплинарная – адказнасць дысцыплінарная
Ответственность доленая – адказнасць доленая
Ответственность коллективная – адказнасць калектыўная
Ответственность материальная – адказнасць матэрыяльная
Ответчик – адказчык
Отзыв судей – адкліканне суддзяў
Отказ от иска – адмаўленне ад іску
Открытие наследства – адкрыццё спадчыны
Отрасль права – галіна права
Отцовство – бацькоўства
Отчим – айчым
Охрана здоровья – ахова здароўя
Охрана общественного порядка – ахова грамадскага парадку
Охрана памятников истории и культуры – ахова помнікаў гісторыі і культуры
Охрана труда – ахова працы
Очная ставка – вочная стаўка
Ошибка фактическая – памылка фактычная
Ошибка юридическая – памылка юрыдычная

П

Пассивное избирательное право – пасіўнае выбарчае права
Перевод денежный – перавод грашовы
Пересмотр приговора – перагляд прыговору
Пересмотр судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам – перагляд судовых пастановаў па новаадкрытых акалічнасцях
Платежеспособность – плацежаздольнасць
Поворот исполнения судебного решения – паварот выканання судовога рашэння
Повреждение имущества – пашкоджанне маёмасці
Повторность преступления – паўторнасць злачынства

Пограничные соглашения – пагранічныя пагадненні
 Подготовительная часть судебного заседания – падрыхтоўчая частка суда-
 вага пасяджэння
 Подготовка к преступлению – падрыхтоўка да злачынства
 Подделка документов – паддробка дакументаў
 Подстрекательство – падбухторванне
 Пожизненное содержание – пажыццёвае ўтрыманне
 Поиски – пошукі
 Покушение на преступление – замах на злачынства
 Пользование – карыстанне
 Пользование безвозмездное – карыстанне бязвыплатнае
 Поощрение – заахвочванне
 Попечительство – апякунства
 Попустительство – патуранне
 Поручение – даручэнне
 Поступок преступный – учынак злачынны
 Похищение – выкраданне
 Почерковедение судебное – почырказнаўства судовое
 Пошлина государственная – пошліна дзяржаўная
 Правительство – урад
 Право собственности – права ўласнасці
 Право частное – права прыватнае
 Правоведение – правазнаўства
 Правовое государство – прававая дзяржава
 Правовой статус личности – прававы статус асобы
 Правосознание – правасвядомасць
 Правоспособность – праваздольнасць
 Превышение власти или служебных полномочий – перавышэнне ўлады ці
 службовых паўнамоцтваў
 Превышение пределов необходимой обороны – перавышэнне межаў неаб-
 ходнай абароны
 Предварительное заключение – папярэдняе заключэнне
 Предварительное следствие – папярэдняе следства
 Председатель суда – старшыня суда
 Предупреждение преступлений – папярэджанне злачынстваў
 Предъявление обвинения – прад’яўленне абвінавачання
 Прекращение уголовного дела – спыненне крымінальнай справы
 Преступления против жизни, здоровья, свободы и достоинства личности –
 злачынствы супраць жыцця, здароўя, свабоды і гонару асобы
 Преступления против личной собственности граждан – злачынствы су-
 праць асабістай уласнасці грамадзян
 Преступления тяжкие – злачынствы цяжкія
 Преступник – злачынца
 Признание гражданина безвестно отсутствующим – прызнанне гра-
 мадзяніна без вестак адсутным
 Приказ – загад

Принудительное лечение – прымусовае лячэнне
Принуждение – прымус
Принуждение к даче показаний – прымушэнне да дачы паказанняў
Приостановление срока давности – прыпыненне тэрміна даўнасці
Причастность к преступлению – дачыненне да злачынства
Причинение вреда – прычыненне шкоды
Производственное объединение – вытворчае аб’яднанне
Прокурорский надзор – пракурорскі нагляд
Пытка (пытки) – катаванне

Р

Работник внештатный – работнік пазаштатны
Равноправие граждан – раўнапраўе грамадзян
Разгосударствление – раздзяржаўленне
Раздел имущества – падзел маёмасці
Разоружение – раззбраенне
Распорядительное заседание суда – распарадчае пасяджэнне суда
Рассрочка – растэрміноўка
Расхищение – раскраданне
Расчётный счёт – разліковы рахунак
Расчёты международные – разлікі міжнародныя
Режим наибольшего благоприятствования – рэжым найбольшага спрыяння
Рецидив преступлений – рэцыдыў злачынстваў
Родительские права и обязанности – бацькоўскія правы і абавязкі
Розыск – вышук

С

Самоуправление – самакіраванне
Свидетель – сведка
Свидетельство – пасведчанне, сведчанне
Свобода печати – свабода друку
Свобода совести – свабода сумлення
Сводничество – зводніцтва
Следователь – следчы
Службное лицо – службовая асоба
Службное преступление – службовае злачынства
Смертная казнь – смяротная кара
Собственность – уласнасць
Событие – падзеі
Совершеннолетие – паўналецце
Совещательный голос – дарадчы голас
Совокупность преступлений – сукупнасць злачынстваў
Соединение и выделение уголовных дел – злучэнне (аб’яднанне) і
выдзяленне крымінальных спраў
Соединение наказаний – злучэнне пакаранняў

Состав преступления – склад злачынства
Соучастие – саўдзельніцтва
Спасение государственного и общественного имущества – ратаванне дзяржаўнай і грамадскай маёмасці
Спор судебный – спрэчка судовая
Справка – даведка
Сравнительное правоведение – параўнальнае правазнаўства
Срок давности – тэрмін даўнасці
Сроки процессуальные – тэрміны працэсуальныя
Ссуда банковская – пазыка банкаўская
Страхование имущества – страхаванне маёмасці
Страховое возмещение – страхавое пакрыццё
Судебное поручение – судовае даручэнне
Судебный исполнитель – судовы выканаўца
Судебный надзор – судовы нагляд

Т

Тайна совещания судей – тайна нарады суддзяў
Таможенное право – мытнае права
Таможня – мытня
Текущий счёт – бягучы рахунак
Телесные повреждения – целавыя пашкоджанні
Территориальная неприкосновенность – тэрытарыяльная недатыкальнасць
Территория государственная – тэрыторыя дзяржаўная
Толкование закона – тлумачэнне закону
Торговля комиссионная – гандаль камісійны
Торговое право – гандлёвае права
Третьи лица – трэція асобы
Трудовая повинность – працоўная павіннасць
Трудовое право – працоўнае права
Трудовое соглашение – працоўнае пагадненне
Трудовой договор – працоўны дагавор
Трудовой коллектив – працоўны калектыў
Трудовые споры – працоўныя спрэчкі
Трудоспособность – працаздольнасць
Трудоустройство – працаўладкаванне
Тюремное заключение – турэмнае зняволенне
Тяжесть доказывания – цяжар даказвання
Тяжесть наказания – цяжар пакарання

У

Убийство – забойства
Убытки – страты
Увечье трудовое – калецтва працоўнае
Увольнение с должности (с работы) – звальненне з пасады (з работы)
Уголовная ответственность – крымінальная адказнасць

Уголовная политика – кримінальна палітыка
Уголовная регистрация – кримінальна рэгістрацыя
Уголовное дело – кримінальная справа
Уголовное право – кримінальнае права
Уголовно-процессуальное право – кримінальна-працэсуальнае права
Уголовно-процессуальный кодекс – кримінальна-працэсуальны кодэкс
Уголовный закон – кримінальны закон
Уголовный кодекс – кримінальны кодэкс
Уголовный процесс – кримінальны працэс
Уголовный розыск – кримінальны вышук
Удостоверение – пасведчанне
Уклонение от воинской службы – ухіленне ад вайсковай службы
Уклонение от исправительных работ – ухіленне ад папраўчых работ
Улучшение жилищных условий – паляпшэнне жыллёвых умоў
Умысел – намер
Уполномоченный – упаўнаважаны
Условное осуждение – умоўнае асуджэнне
Устав юридического лица – статут юрыдычнай асобы
Уставы воинские – статуты воінскія
Утрата документов, содержащих государственную тайну – страта дакументаў, што змяшчаюць дзяржаўную тайну
Участники уголовного процесса – удзельнікі кримінальнага працэсу
Ущерб (вред) имущественный – шкода маёмасная

Ф

Фактический брак – фактычны шлюб
Фамилия – прозвішча
Флаг государственный – сцяг дзяржаўны
Фонд материального поощрения – фонд матэрыяльнага заахвочвання
Фонд развития производства – фонд развіцця вытворчасці
Фонды общественного потребления – грамадскія фонды спажывання
Форма государства – форма дзяржавы

Х

Халатность – нядбайнасць
Хищение – раскраданне
Хозяйственное право – гаспадарчае права
Хозяйственные споры – гаспадарчыя спрэчкі
Хозяйственный договор – гаспадарчы дагавор
Хозяйственный суд – гаспадарчы суд
Хранение – захоўванне

Ц

Цель преступления – мэта злачынства
Цензура – цэнзура
Ценные бумаги – каштоўныя паперы
Церковный брак – царкоўны шлюб

Ч

Частная собственность – прыватная ўласнасць

Частное обвинение – прыватнае абвінавачанне

Частное определение – прыватнае вызначэнне

Частное право – прыватнае права

Частно-публичное обвинение – прыватна-публічнае абвінавачанне

Частный поверенный – прыватны павераны

Частный протест – прыватны пратэст

Честь и достоинство – гонар і годнасць

Чрезвычайное положение – надзвычайнае становішча

Ш

Штатная численность – штатная колькасць

Штатное расписание – штатны расклад

Э

Экспертиза трудоспособности – экспертыза працаздольнасці

Эксцесс защиты – эксцэс абароны

Эксцесс исполнения – эксцэс выканаўцы

Ю

Юридическая безупречность (безукоризненность) – юрыдычная бездакорнасць

Юридическое образование – юрыдычная адукацыя

Я

Явка с повинной – яўка з пакаяннем

Язык государственный – мова дзяржаўная

Вучэбнае выданне

БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)

Метадычныя рэкамендацыі

Складальнік

ЗІМАНСКИ Вадзім Элдаравіч

Тэхнічны рэдактар
Камп'ютарны дызайн

Г.У. Разбоева

А.А. Барышава

Падпісана ў друк 2019. Фармат 60x84^{1/16}. Папера афсетная.
Ум. друк. арк. 3,37. Ул.-выд. арк. 3,19. Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне – установа адукацыі
“Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі ў якасці выдаўца,
вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў

№ 1/255 от 31.03.2014 г.

Надрукавана на рызографе ўстанова адукацыі
“Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”.

210038, г. Віцебск, Маскоўскі праспект, 33.